

EVROPSKÝ ZEMĚDĚLSKÝ FOND PRO ROZVOJ VENKOVA:
EVROPA INVESTUJE DO VENKOVSKÝCH OBLASTÍ

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ

PROGRAM ROZVOJE VENKOVA

INDIKÁTOR PTÁKŮ ZEMĚDĚLSKÉ KRAJINY ZA ROK 2017

Studie pro Ministerstvo zemědělství ČR

© Česká společnost ornitologická, 2017

© Zdeněk Vermouzek, Václav Zámečník 2017

Děkujeme stovkám dobrovolných spolupracovníků z České společnosti ornitologické, kteří v terénu sbírají data o vývoji početnosti českých ptáků. Děkujeme Ministerstvu zemědělství za financování této studie.

Úvod

Indikátor ptáků zemědělské krajiny (IPZK) zpracovala Česká společnost ornitologická na základě smlouvy č. j. 164-2017-14132 pro Ministerstvo zemědělství ČR.

Účelem zpracování IPZK je zajištění podkladů pro hodnocení Programu rozvoje venkova. Zpracování Indikátoru ptáků zemědělské krajiny na území České republiky vyplývá z nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1305/2013, konkrétně se jedná o naplnění kontextového ukazatele C35 stanoveného v nařízení Komise (EU) č. 808/2014 v příloze IV. Toto nařízení ukládá členským státům povinnost použít jako jeden z indikátorů tzv. Indikátor ptáků zemědělské krajiny (IPZK). IPZK je využíván zejména pro výroční zprávu o stavu implementace PRV, průběžné hodnocení PRV.

Ptáci jako bioindikátory

Ptáci jsou obecně považováni za vhodné indikátory biodiverzity. Je to zejména proto, že reagují rychle na změny v prostředí, jejich biologie je dostatečně známa, jsou k dispozici metody pro jejich sledování a díky jejich popularitě mezi veřejností je i dost amatérských ornitologů, kteří se mohou zapojit do sčítání ptáků. Popularita ptáků též znamená, že indikátory založené na ptácích mají u veřejnosti vysokou odezvu. V mnoha případech, i když ne vždy, odpovídají trendy zjištěné u ptáků i trendům jiných taxonů. Toto platí zejména u indikátoru ptáků zemědělské krajiny (GREGORY ET AL. 2005). Proto byl také indikátor ptáků zemědělské krajiny přijat jako jeden z oficiálních indikátorů biodiverzity v EU (GREGORY & VAN STRIEN 2010, <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/abundance-and-distribution-of-selected-species/abundance-and-distribution-of-selected>).

Indikátor ptáků zemědělské krajiny, podobně jako kterýkoliv jiný indikátor vytvořený podle stejné metodiky, ukazuje, jaký je stav celého společenstva ptáků vázaných na zemědělskou krajinu. Pokud hodnota indikátoru klesá, stav se zhoršuje, pokud stoupá, stav se zlepšuje. Pokud je hodnota indikátoru stabilní, neznamená to nutně, že jsou stabilní populace všech druhů, které indikátor tvoří. Obvykle populace některých druhů přibývají a jiných ubývají. Pokud tedy chceme znát stav jednotlivých druhů, musíme sledovat indexy početnosti konkrétních druhů.

Indikátor ptáků zemědělské krajiny byl vytvořen tak, aby podával širší obraz toho, co se děje s biodiverzitou v zemědělské krajině na úrovni jednotlivých zemí, skupin zemí nebo celé Evropy. Indikátor tudíž poskytuje informaci o tom, zda jsou opatření na zastavení poklesu biodiverzity v zemědělské krajině úspěšná na úrovni jednotlivých států či regionů. Pokud chceme měřit efektivitu jednotlivých opatření na úrovni lokalit, je třeba doplnit data o

výsledky cíleného výzkumu na lokalitách, kde jsou opatření realizována, a na lokalitách bez opatření. Případně použít přístup „before and after“.

Kromě intenzifikace zemědělství se na populacích polních ptáků projevují také další vlivy, např. opouštění zemědělské půdy a zarůstání krajiny. Studie, která modeluje více scénářů vývoje zemědělské krajiny v Evropě a jejich dopad na ptáky nicméně ukazuje, že nejhorší dopad na evropskou avifaunu se předpokládá v případě, že se bude zvyšovat intenzita zemědělství ve střední a východní Evropě (BUTLER ET AL. 2010).

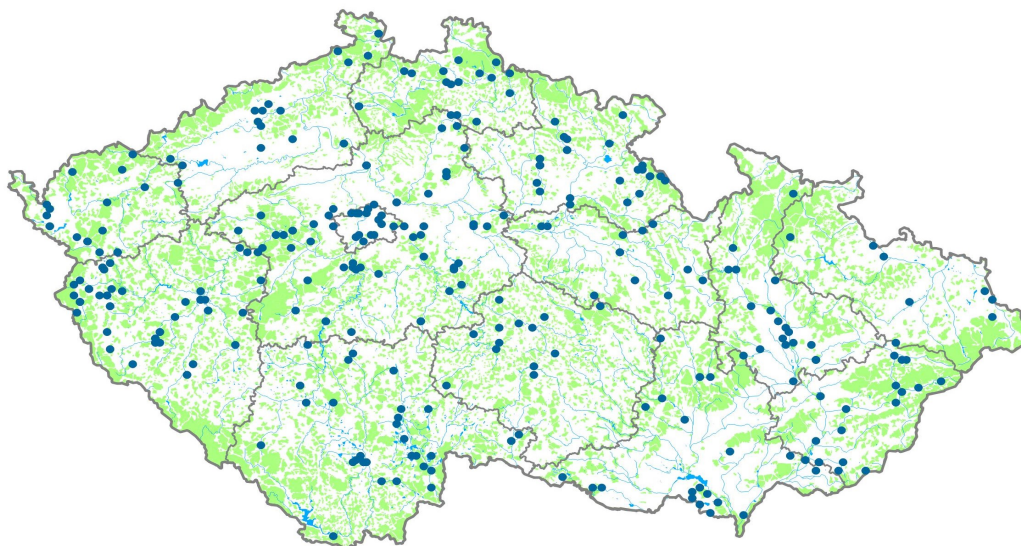
Metodika

IPZK je založen na datech Jednotného programu sčítání ptáků v ČR (REIF ET AL. 2005, REIF ET AL. 2014), který je dlouhodobým programem monitoringu hnízdních populací ptáků v České republice, a který poskytuje údaje o změnách početnosti ptačích druhů a jejich výskytu a početnosti v jednotlivých typech prostředí. JPSP organizuje Česká společnost ornitologická.

Rozmístění transektů JPSP

Sběr dat v terénu probíhá standardní metodikou od roku 1982. Ptáci jsou sčítáni metodou bodového transektu (VOŘÍŠEK ET AL. 2008, BIBBY ET AL. 2000, JANDA & ŘEPA 1986). Transekty vytyčují dobrovolní spolupracovníci, kteří pak na nich provádějí sčítání alespoň po dva roky. Každý transekt zahrnuje přesně 20 bodů v minimálních rozestupech 300 m v lesní krajině a 500 m v otevřeném terénu. Celkem v letech 1982–2017 bylo sčítáno minimálně po dva roky na 346 jednotlivých transektech, v cílových letech 2000–2017 pak na 225 transektech.

Přestože formální způsob výběru transektů pro sčítání je založen na rozhodnutí terénních spolupracovníků, dosavadní poznatky včetně analýzy zastoupení hlavních typů prostředí na sčítacích transektech ve srovnání se zastoupením biotopů na území ČR, ukazují, že data lze považovat za reprezentativní pro ČR jako celek.

Obrázek 1: Rozmístění sčítacích transektů Jednotného programu sčítání ptáků v České republice v letech 2000–2017.
Orig. ČSO

Terénní metodika JPSP

Sčítání na transektech probíhají 2x ročně, první kontrola mezi 20. dubnem a 15. květnem, druhá kontrola mezi 20. květnem a 15. červnem. Na jednom bodě jsou sčítáni ptáci po dobu přesně 5 minut. Sčítá se v ranních hodinách v době největší hlasové aktivity většiny druhů ptáků, od rozednění nejvýše do 10 hodiny. Sčítat je možno pouze za dobrého počasí, tj. bez silného větru a deště, které by nežádoucím způsobem omezovalo hlasovou aktivitu ptáků. Termín sčítání v následujících letech se nesmí lišit o víc než 7 dní od data sčítání v prvním roce, podobně čas začátku sčítání se nesmí lišit o víc než půl hodiny.

Těmito poměrně striktními pravidly je zaručena maximální konzistence výsledků a možnost provádět jejich porovnání mezi jednotlivými lety. Počet takto sčítaných transektů v jednotlivých letech je uveden v tabulce 1, střední počet let, po který sčítání na jednom transektu probíhalo, činí 6 let. Současně se zvyšuje délka časových řad na jednotlivých lokalitách, fluktuace pozorovatelů je v posledních 10 letech nejnižší za celou dobu sčítání, což vede k získávání přesnějších dat.

Tabulka 1: Počet transektů sčítaných v letech 1982—2017.

1982	68	1994	66	2006	105
1983	70	1995	62	2007	120
1984	62	1996	55	2008	118
1985	52	1997	56	2009	129
1986	47	1998	47	2010	125
1987	46	1999	59	2011	128
1988	55	2000	58	2012	128
1989	54	2001	69	2013	120
1990	45	2002	70	2014	112
1991	47	2003	62	2015	111
1992	64	2004	67	2016	101
1993	67	2005	79	2017	88

Zpracování a analýza dat

Primární data získaná v terénu jsou zpracovávána pomocí centrální databáze, takže využití moderních technologií umožňuje rutinní zpracování náročných výpočtů v relativně krátkém časovém období od předání dat z aktuální sezóny.

Z počtů jednotlivých druhů na každém transektu se počítají roční indexy změn početnosti druhů. Protože téměř na žádném z transektů neprobíhalo sčítání po celou dobu 36 let, a

protože i v souvislých časových řadách se občas objevují výpadky, je třeba chybějící hodnoty modelovat. Indexy změn početnosti byly vypočítány pomocí programu TRIM (PANNEKOEK, VAN STRIEN 2001), který používá loglineární modely založené na Poissonově rozdělení (TER BRAAK ET AL. 1994; VAN STRIEN ET AL. 2004). Program TRIM byl odsouhlasen jako nástroj pro analýzu dat v rámci projektu Pan-European Common Bird Monitoring a v současnosti je standardem pro analýzu časových řad z monitoringu živočichů v Evropě.

Vypočtené indexy jednotlivých druhů jsou na procentuální škále a jsou standardně vztaženy k prvnímu roku sčítání, tedy k roku 1982 (ten představuje 100%). V případě potřeby je možné za výchozí rok zvolit kterýkoli jiný, v případě IPZK je to rok 2000.

Metodika výpočtu indikátoru

Vlastní indikátor je v souladu s celoevropsky používanou metodikou počítán jako geometrický průměr indexů početnosti jednotlivých druhů v jednotlivých letech (GREGORY ET AL. 2005). Pro výpočet byly použity indexy změn početnosti 20 druhů ptáků, které jsou zahrnuty do celoevropského indikátoru ptáků zemědělské krajiny používaného Eurostatem pro účel Strukturálních indikátorů EU a Indikátorů trvale udržitelného rozvoje EU. Kritéria pro klasifikaci druhů viz VOŘÍŠEK & KLVAŇOVÁ 2007. Z výpočtu byly vyloučeny druhy, pro které z ČR nejsou dostatečná data. Všechny druhy zahrnuté do výpočtu indikátoru mají stejnou váhu. Seznam druhů zahrnutých do IPZK 2017 je uveden v tabulce 2.

Tabulka 2: Seznam druhů použitých pro výpočet indikátoru ptáků zemědělské krajiny za roky 1982–2017.

bramborníček černohlavý (<i>Saxicola torquata</i>)	pěnice hnědokřídlá (<i>Sylvia communis</i>)
bramborníček hnědý (<i>Saxicola rubetra</i>)	poštolka obecná (<i>Falco tinnunculus</i>)
čáp bílý (<i>Ciconia ciconia</i>)	skřivan polní (<i>Alauda arvensis</i>)
čejka chocholátá (<i>Vanellus vanellus</i>)	strnad luční (<i>Milliaria calandra</i>)
havran polní (<i>Corvus frugilegus</i>)	strnad obecný (<i>Emberiza citrinella</i>)
hrdlička divoká (<i>Streptopelia turtur</i>)	špaček obecný (<i>Sturnus vulgaris</i>)
konipas luční (<i>Motacilla flava</i>)	ťuhýk obecný (<i>Lanius collurio</i>)
konopka obecná (<i>Carduelis cannabina</i>)	vlaštovka obecná (<i>Hirundo rustica</i>)
koroptev polní (<i>Perdix perdix</i>)	vrabec polní (<i>Passer montanus</i>)
linduška luční (<i>Anthus pratensis</i>)	zvonohlík zahradní (<i>Serinus serinus</i>)

K sestavení indikátoru byly použity indexy změn početnosti daných druhů vypočtené za celé časové období 1982–2017, IPZK je indexován k výchozímu roku 2000, tj. zjištěná

početnost v roce 2000 představuje 100%. Hodnoty nad 100% označují zvýšení, hodnoty pod 100% snížení početnosti polních ptáků ve srovnání s výchozím rokem 2000.

Vypočtený indikátor byl vyhlazen s pomocí programu TrendSpotter (VISSER 2004). Ten byl doporučen pro analýzy dlouhodobých trendů (SOLDAAT ET AL. 2007), zejména pro zhodnocení významnosti meziročních výkyvů hodnoty indikátoru, neboť lépe vypovídá o celkovém směru trendu v delším časovém období.

Doplňkové údaje

Pro orientační analýzu příčin aktuálního vývoje indikátoru byly zpracovány přehledy vývoje početnosti jednotlivých druhů tvořících indikátor. Presentovaná data vycházejí ze stejného souboru dat jako vlastní indikátor, tedy z datové řady JPSP od roku 1982. Presentován je jednak dlouhodobý trend vývoje početnosti každého druhu za maximální možné období, tedy za 36 let od roku 1982 do roku 2017. Tento trend je srovnán s krátkodobým desetiletým trendem 2008–2017. Období 10 let bylo zvoleno arbitrárně jako vhodný kompromis mezi dostatečným množstvím dat, abychom mohli mluvit o trendu, a požadavkem na pokrytí aktuálního období. Údaje pro jednotlivé druhy jsou presentovány slovně a především formou barevných diagramů (zelená = přibývá, oranžová = bez trendu, červená = ubývá, šedá = trend nejistý). Toto schématické znázornění umožňuje snadné vizuální srovnání jednotlivých časových období.

Výsledky a diskuse

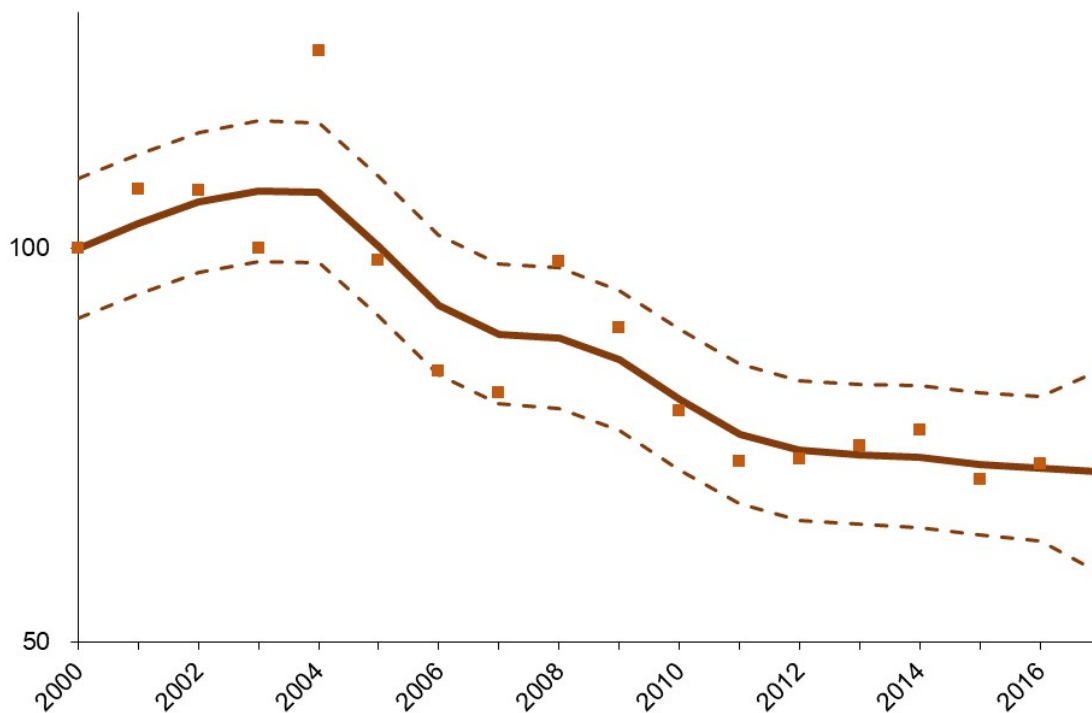
Indikátor ptáků zemědělské krajiny

Číselná hodnota indikátoru ptáků zemědělské krajiny vypočtená podle výše uvedené metodiky dosahuje za rok 2017 číselné hodnoty 71,6 % oproti roku 2000. (Při použití původní metodiky nevyhlazeného indikátoru vhodného pro srovnání s dřívějšími lety, je hodnota za rok 2017 ~ 72,0.

Hodnoty geometrického průměru druhových indexů (uváděné kvůli umožnění srovnání s předchozími verzemi indikátoru) a hodnoty výsledného indikátoru za roky 2000–2017 jsou uvedeny v tabulce 3 a grafu (obr. 2).

Tabulka 3: Číselné hodnoty indikátoru ptáků zemědělské krajiny vypočtené na základě dat z let 1982–2017; indexováno k výchozímu roku 2000. V horním řádku jsou hodnoty prostého geometrického průměru druhových indexů (pro případné srovnání s předchozími verzemi indikátoru), v druhém řádku hodnoty výsledného indikátoru.

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
100,0	107,5	107,4	100,0	125,2	98,6	84,3	81,6	98,3
100,0	103,1	105,9	107,3	107,1	100,3	92,8	89,1	88,6
2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
90,0	79,4	73,0	73,3	74,8	76,9	70,6	72,6	72,0
85,8	80,8	76,4	74,3	73,8	73,5	72,6	72,0	71,6

Obrázek 2: Průběh indikátoru ptáků zemědělské krajiny v letech 2000—2017. Plnou čarou indikátor, přerušovanou čarou 95% interval spolehlivosti, body představují hodnoty nevyhlazeného geometrického průměru druhových indexů (starší verze indikátoru).

Vyhlazený indikátor ukazuje, že po roce 2000 došlo k mírnému, statisticky nevýznamnému (hodnota indikátoru nepřesáhla horní mez 95% intervalu spolehlivosti z roku 2000) vzestupu hodnoty indexu. Od roku 2004 pozorujeme postupný pokles hodnoty indexu, přičemž počínaje rokem 2007 a dále se hodnoty indexu signifikantně liší od hodnot z let předchozích. Jinými slovy, od roku 2007 pozorujeme signifikantní pokles hodnoty indikátoru oproti letům 2000 až 2006. Průběh křivky v posledních letech indikuje mírné zpomalení poklesu indikátoru.

Celkový průběh indikátoru ptáků zemědělské krajiny za roky 2017 navazuje na průběh indikátorů předchozích (VERMOUZEK 2008, VERMOUZEK 2009, VERMOUZEK 2010, VERMOUZEK 2011, VERMOUZEK 2012, VERMOUZEK, et al. 2013, VERMOUZEK 2014, VERMOUZEK 2016), přesto se v absolutních číslech mírně liší. To je způsobeno dvěma hlavními faktory: prvním je zahrnutí opožděně dodaných dat z předchozích let, kterému nelze nikdy zcela předejít. Takováto dodatečná data vedou ke zvětšení vzorku, a tedy ke zpřesnění indikátoru samotného. Druhým důvodem je skutečnost, že modelovací procedura TRIMu po přidání dat z dalšího roku sčítání přepočítává celou časovou řadu znovu a u většiny druhů tak dochází k drobným změnám v početnostních indexech jednotlivých let. Tyto změny se pak promítnou i do číselné hodnoty indikátoru. Jak již bylo uvedeno, tyto

faktory mají sice vliv na přesnou číselnou hodnotu indikátoru, neovlivňují ale jeho celkový trend.

Přehled trendů početnosti jednotlivých druhů tvořících indikátor

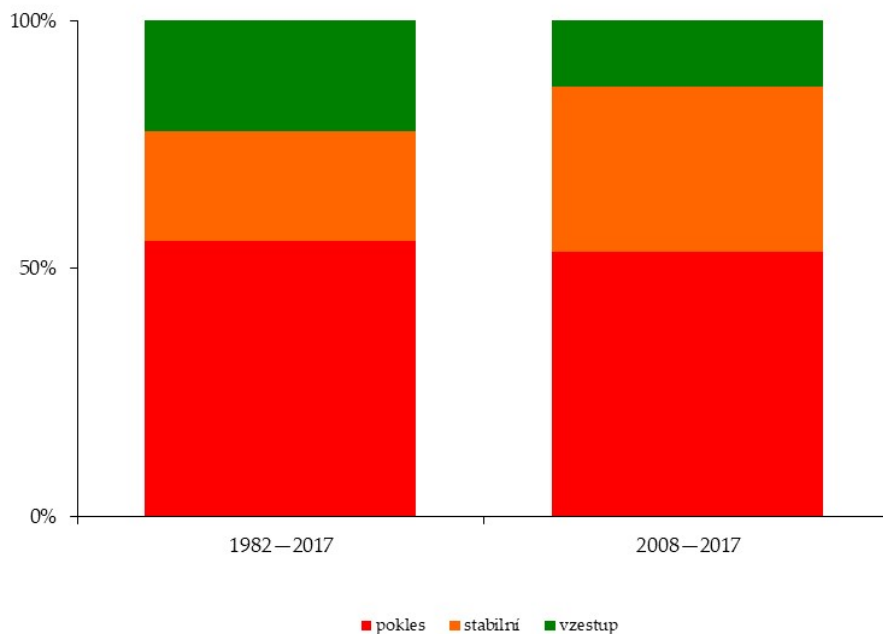
Indikátor ptáků zemědělské krajiny je geometrickým průměrem indexů početnosti jednotlivých zahrnutých druhů v jednotlivých letech. Základním nástrojem k pochopení jeho průběhů a změn v časovém horizontu je tedy znalost změn početnosti jednotlivých druhů. Protože různé druhy mají různé životní nároky, je analýza změn v trendech početnosti spolu se znalostí těchto nároků předpokladem k pochopení pozorovaných změn a prvním krokem k nalezení jejich pravděpodobných příčin. IPZK i druhové trendy jsou ale vždy pouze popisem pozorované skutečnosti, vysvětlení změn a interpretace příčin se tak bez dalšího doplňujícího výzkumu, který by jednotlivé hypotézy testoval, bude pohybovat jen na úrovni těchto hypotéz. Analýza IPZK na úrovni druhů je ale ideálním vodíkem pro formulace těchto hypotéz a zadání doplňujícího výzkumu.

Následující přehled (tab. 4) uvádí všech 20 druhů zahrnutých do Indikátoru ptáků zemědělské krajiny 2017 a jejich dlouhodobý početnostní trend za celou dobu sčítání (1982–2017). Grafické zobrazení je indexováno k roku 2000 stejně jako Indikátor ptáků zemědělské krajiny.

Pro snazší orientaci je významnost trendu indikována hvězdičkami, jednou hvězdičkou (*) pro hladinu významnosti 5%, dvěma hvězdičkami (**) pro hladinu významnosti 1%.

Tabulka 4: Přehledné znázornění početnostních trendů 20 druhů ptáků zahrnutých do indikátoru ptáků zemědělské krajiny za celé období sčítání Jednotného programu sčítání ptáků (1982–2017) a za období 2008–2017. Dvěma hvězdičkami je označena hladina statistické významnosti 0,01, jednou hvězdičkou hladina statistické významnosti 0,05.

	1982–2017	2008–2017
čáp bílý	mírný vzestup**	nejistý
poštolka obecná	stabilní	stabilní
koroptev polní	silný pokles*	nejistý
čejka chocholátá	mírný pokles**	stabilní
hrdlička divoká	mírný pokles**	mírný pokles**
skřivan polní	mírný pokles**	mírný pokles**
vlaštovka obecná	mírný pokles*	mírný vzestup*
linduška luční	silný pokles**	nejistý
konipas luční	silný pokles*	nejistý
bramborníček hnědý	mírný vzestup*	silný pokles*
bramborníček černohlavý	nejistý	nejistý
pěnice hnědokřídla	stabilní	mírný pokles**
ťuhýk obecný	mírný vzestup**	mírný pokles**
havran polní	stabilní	mírný pokles*
špaček obecný	mírný vzestup**	mírný vzestup*
vrabec polní	mírný pokles*	stabilní
zvonohlík zahradní	mírný pokles**	mírný pokles**
konopka obecná	stabilní	stabilní
strnad obecný	mírný pokles**	mírný pokles**
strnad luční	nejistý	stabilní

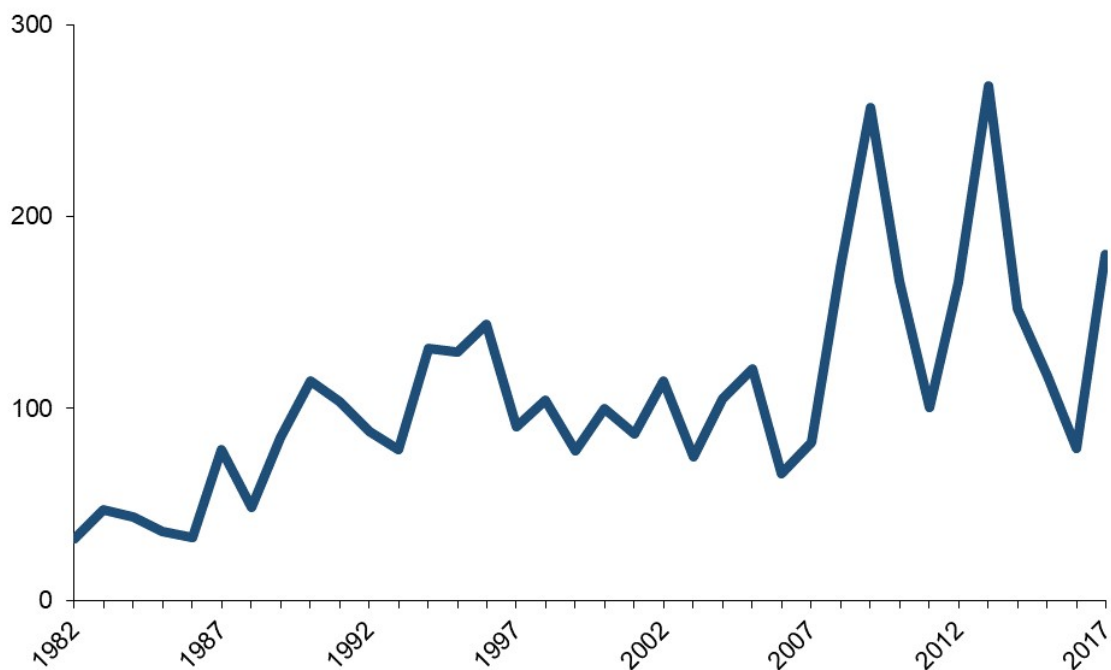

Obrázek 4: Grafické srovnání vývoje počtu druhů ubývajících, přibývajících a druhů se stabilní početností za celou dobu sledování Jednotným programem sčítání ptáků (1982–2017) a za dobu od roku 2008 do současnosti. Do srovnání nebyly zahrnuty druhy s nejistým vývojem trendu, v prvním případě se jednalo o 2 druhy, ve druhém o 5 druhů. Ve srovnání s předcházející verzí indikátoru se mírně zlepšil stav v posledním období, celkově ale stále zůstává nejen nepříznivý, ale horší než za celé sledované období a nadále se zhoršující. Tuto skutečnost můžeme interpretovat jako nadále se prohlubující nepříznivý celkový stav biodiverzity zemědělské krajiny Česka.

Přehled vývoje početnosti jednotlivých druhů

Čáp bílý (*Ciconia ciconia*)

	1982—2017	2008—2017
čáp bílý	mírný vzestup**	nejistý

Populace čápů bílých se zdá být dlouhodobě stabilní. Přestože sčítání prostřednictvím Jednotného programu sčítání ptáků není zcela optimální metodou pro zjišťování změn početnosti tohoto druhu, setrvalý populační trend v posledních 10 letech potvrzují i výsledky celostátního sčítání čápů bílých, které proběhlo v roce 2014 (NYKLOVÁ-ONDROVÁ et al. 2016) – velikost hnízdní populace se v posledních 10 letech nezměnila a zůstává okolo osmi set hnízdících párů.

Současně se ale mění prostorové rozmístění obsazených hnízd, kdy jsou některá tradiční hnízdiště opouštěna a nová, zejména v podhůří, obsazována. Tento jev nebyl zatím detailně studován, ale lze předpokládat jeho vztah k vyšší intenzitě zemědělství v nížinách (tradiční

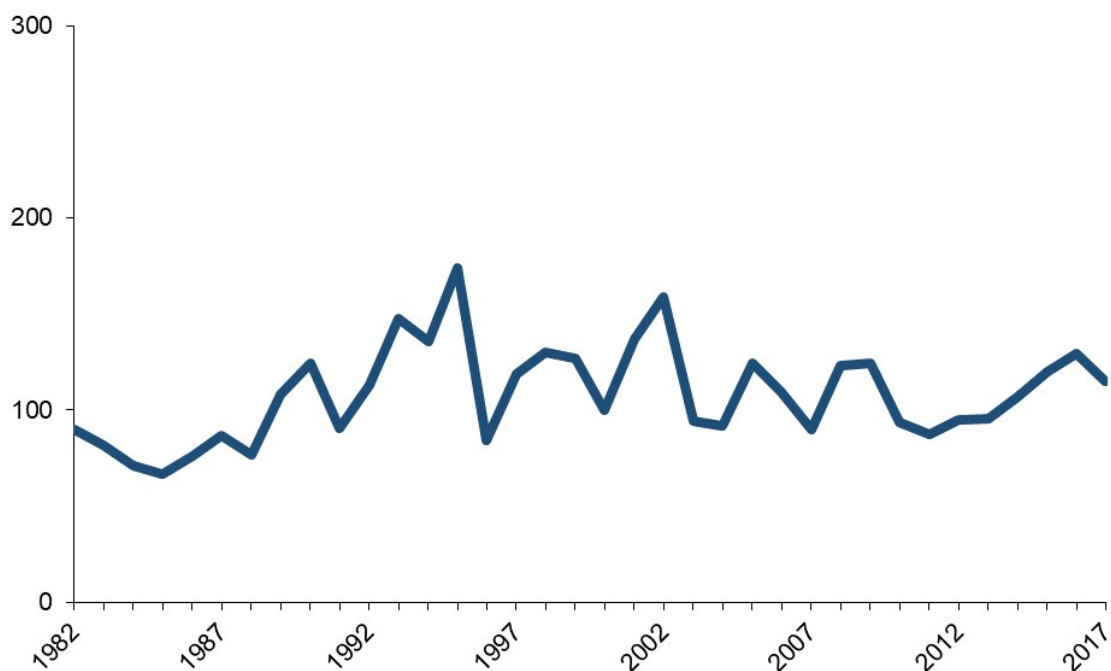
hnízdni oblasti)), kde čápi již nenacházejí dostatek potravy. Naopak extenzivní hospodaření ve vyšších polohách čápům vyhovuje, společně s lokálním zamokřováním dřívě odvodněných pozemků v místech, kde přestává fungovat meliorace.

Návrhy opatření

- Zajistit dlouhodobou údržbu mokrých luk a podmáčených okrajů rybníků jako potravních stanovišť. Zabránit zarůstání podmáčených ploch náletem i odvodňování podmáčených stanovišť.
- Podpořit dostatečnou potravní nabídku pestrým osevním postupem se zastoupením víceletých píceň a rozrůzněnou sklizní travních porostů.
- Na podmáčených plochách vyloučit použití pesticidů, zejména rodenticidů.

Poštołka obecná (*Falco tinnunculus*)

	1982—2017	2008—2017
poštołka obecná	stabilní	stabilní

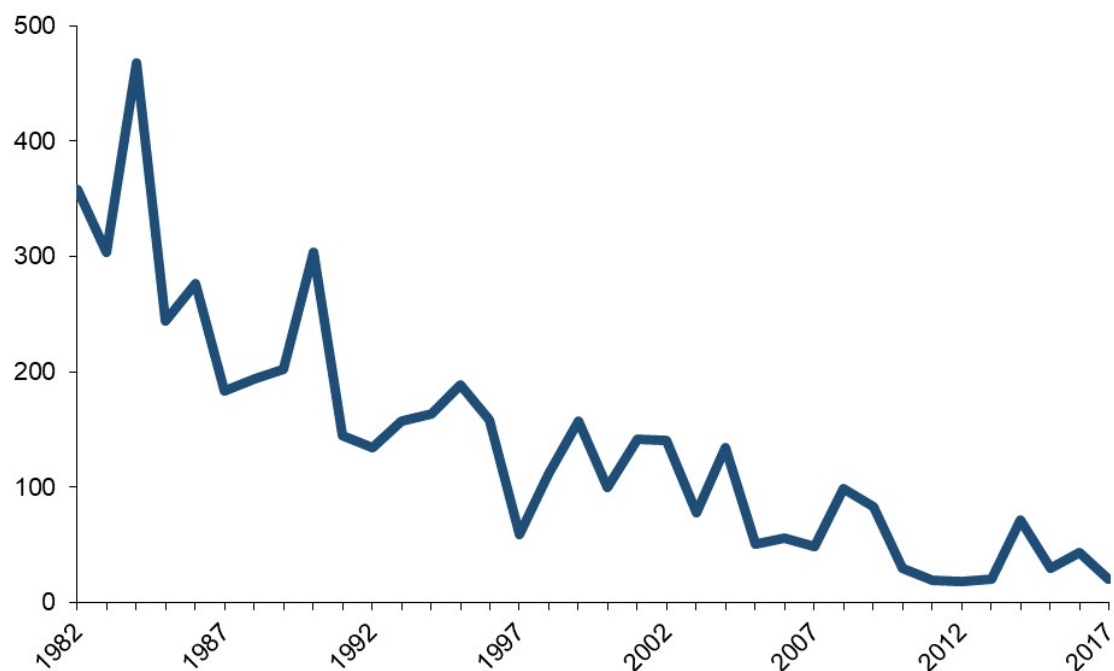
Početnost poštolek je dlouhodobě stabilní s periodickými zvýšeními a sníženími početnosti v reakci na kolísání početnosti hlavní potravy, hrabošů (*Microtus arvalis*). Jediným obdobím, kdy docházelo k několikaletému zvyšování početnosti bylo období první poloviny 90. let minulého století. Jako nejpravděpodobnější vysvětlení lze uvažovat popsany vliv snížení intenzity hospodaření kvůli výpadku dotací do zemědělství po sametové revoluci (REIF et al. 2008). Naopak mírné zvyšování početnosti v posledních letech (zhruba od roku 2010) viditelné z grafu nevybočuje prozatím z hodnot kolísání indexu v předchozích letech a za trend jej alespoň prozatím nelze označit.

Návrhy opatření

- Snížit až vyloučit používání rodenticidů.
- Podporovat výskyt vertikálních struktur v krajině (stromy, keře) jako stanovišť pro vyhledávání potravy.

Koroptev polní (*Perdix perdix*)

	1982—2017	2008—2017
koroptev polní	silný pokles*	nejistý

Zdá se, že drastický úbytek koroptví na 30—40% stavu z roku 1982 se zastavil nebo přinejmenším zpomalil. Protože je ale předpokládáno, a částečně doloženo např. i statistikami lovu, že ke snižování početnosti docházelo již před započítáním Jednotného programu sčítání ptáků, je zřejmé, že současné populace jsou tragickými zbytky kdysi velmi početného ptačího druhu. Z tohoto pohledu nelze ani zpomalení nebo zastavení úbytku považovat za ochranný úspěch, neboť populace je již prakticky zdecimována. Přitom je vzhledem k silné vazbě tohoto druhu na zemědělskou krajinu zřejmé, že právě způsoby zemědělského hospodaření vedou k současnému stavu a že opatření doposud v této oblasti přijatá nejsou dostatečná.

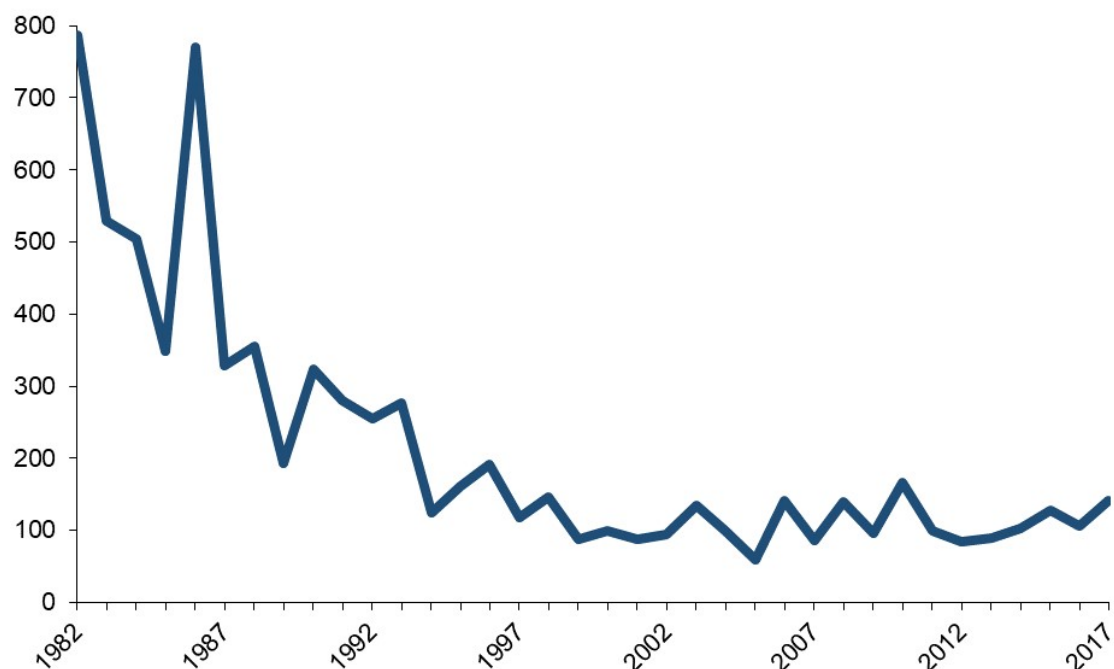
K jednotlivým pozitivním výkyvům, jako naposledy v roce 2014, dochází zřejmě v důsledku mírnějších zim a lepšímu přežívání pro koroptve kritického období. Tyto fluktuace ale bohužel nezvrátí celkový trend, jen snižují heterogenitu dat a průkaznost zjištěného trendu.

Návrhy opatření

- Zvýšit prostorovou strukturu zemědělské krajiny, zejména v nížinách. Rozčlenit mnohahektarové lány prostřednictvím mezí nebo cest.
- Podporovat rozčlenění krajiny prostřednictvím víceletých biopásů a úhorů.
- Podporovat výskyt planě rostoucích bylin a na ně vázaných bezobratlých.
- Na biopásech, mezích, cestách a v jejich okolí vyloučit používání pesticidů.
- Zajistit potravu v zimě prostřednictvím krmných biopásů a zachováním strnišť do jara.

Čejka chocholátá (*Vanellus vanellus*)

	1982—2017	2008—2017
čejka chocholátá	mírný pokles**	stabilní

Početnost čejek dlouhodobě klesala o desítky procent až do druhé poloviny 90. let, následně se drží na více méně stabilní úrovni. Množství hnízdících čejek u nás je ale již tak nízké, že plošný monitorovací program typu JPSP neposkytuje příliš přesné výsledky. Z tohoto důvodu je střednědobý početnostní trend za roky 2008—2017 klasifikován jako nejistý, neboť příliš široké intervaly spolehlivosti nedovolují s jistotou určit, zda se populace skutečně nevyvíjí nebo zda se odehrávají drobnější, těžko zaznamatelné změny.

Současně probíhající sledování zaměřená na vyhodnocování efektivity specifických opatření AEKO nemohou poskytovat informace potřebné pro hodnocení dlouhodobých změn početnosti celostátní populace. Pro podchycení těchto změn na celorepublikové úrovni by proto bylo žádoucí zahájení specializovaného monitorovacího programu, zaměřeného buďto cíleně na tento druh nebo na všechny bahňáky (zejména kulíka říčního *Charadrius dubius*).

Monitoring čejky chocholáté, který v letech 2008 a 2012—2014 organizovala Česká společnost ornitologická, prokázal, že každoroční výskyt a početnost čejky se liší v závislosti na nabídce

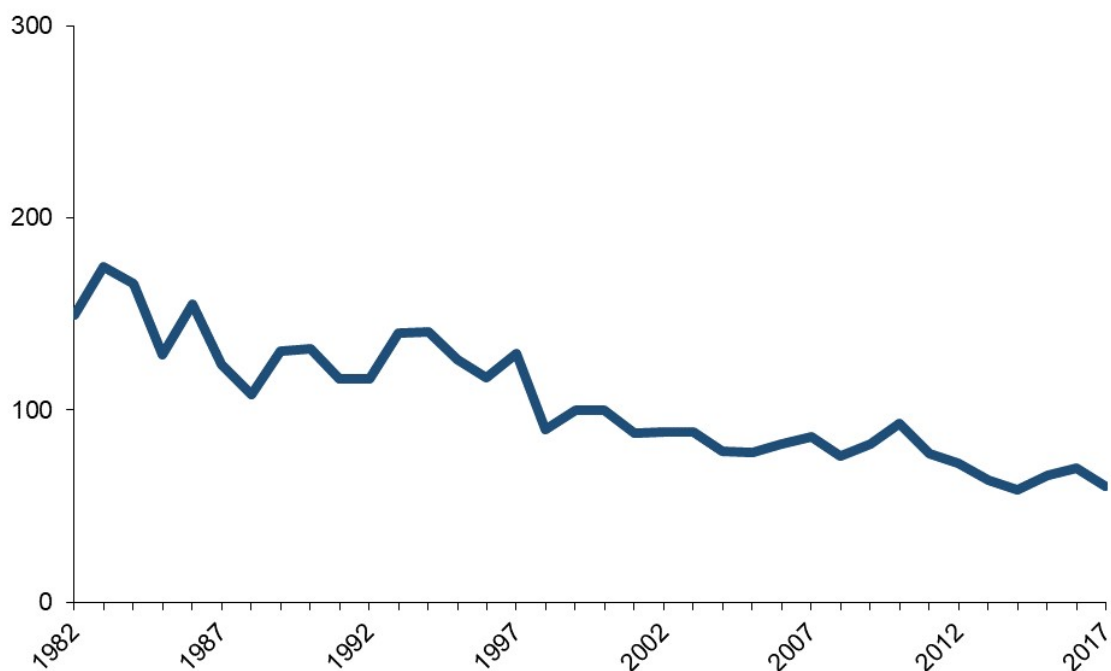
vhodných biotopů (zejména oranišť a zemědělských ploch s jarními plodinami) a také na množství vody v krajině. Právě zachování dostatečného podílu jarních plodin a dlouhodobá snaha o udržení vody v krajině místo jejího odvodnění může přispět ke zlepšení početnosti hnízdní populace čejky chocholaté. Ochranu nejvýznamnějších hnízdišť na orné půdě by přitom mělo zajistit nové agroenvironmentální opatření. Zkušenosti ze zahraničí (CHAMBERLAIN ET AL. 2009, MACDONALD ET AL. 2012, SCHMIDT ET AL. 2016) i výsledek monitoringu prováděného v letech 2016 a 2017 (ZÁMEČNÍK 2016) naznačují, že opatření má potenciál podpořit hnízdění čejek. Pokud má však přispět k pozorovatelnému navýšení početnosti na úrovni celé populace, je nutné, aby se několikanásobně navýšil počet ploch přihlášených do tohoto opatření. Na evropské úrovni je žádoucí prosadit a dodržovat zákaz lovu na zimovištích.

Návrhy opatření

- Zajistit dlouhodobou údržbu mokrých luk a podmáčených okrajů rybníků jako potravních stanovišť. Zabránit zarůstání podmáčených ploch náletem i odvodňování podmáčených stanovišť.
- Na podmáčených plochách vyloučit použití pesticidů, zejména insekticidů.
- Propagovat širší využívání AEKO pro podporu čejky na orné půdě.

Hrdlička divoká (*Streptopelia turtur*)

	1982—2017	2008—2017
hrdlička divoká	mírný pokles**	mírný pokles**

Hrdlička divoká je druhem, jehož populace se snižuje vytrvale po celou dobu sledování od roku 1982. Za důvod jsou všeobecně považovány změny v zemědělské krajině, která je téměř výhradním místem výskytu tohoto druhu. Negativní vliv má jak zcelování pozemků a zejména likvidace drobných ostrůvků zeleně (meze, remízky, křoviny), tak horší dostupnost potravy, zejména semen plevelů a rostlinné potravy obecně. Projevovat se může i snížená kvalita potravy vlivem moření osiva a plošného užívání herbicidů. Lze očekávat, že ozelenění v rámci Programu rozvoje venkova by mělo pro tento druh znamenat významný a snad i měřitelný přínos.

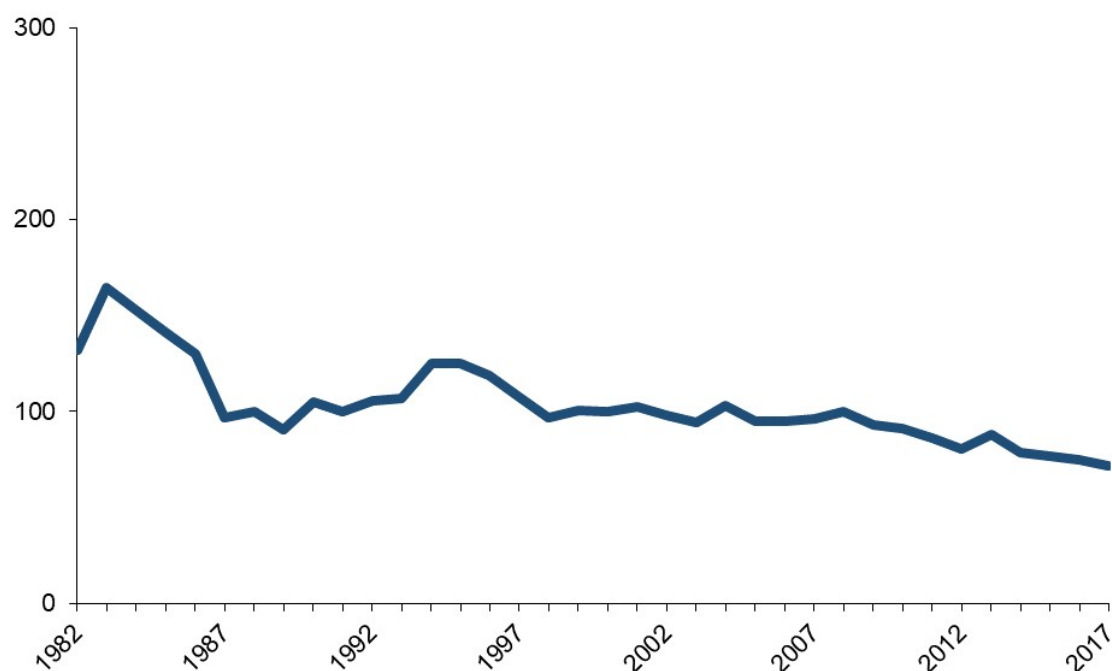
Vedle zhoršující se situace na hnízdištích nelze opomenout celkovou situaci druhu, včetně podmínek na tahových cestách a na zimovištích. Hrdlička divoká je považována za prioritní druh z hlediska ochrany i v rámci celé Evropy.

Návrhy opatření

- Podpora prostorového rozčlenění krajiny, podpora vzniku keřových mezí a remízků.
- Podpora potravních stanovišť, zejména úhorů.
- Velkoplošné omezení používání pesticidů, včetně mořeného osiva.

Skřivan polní (*Alauda arvensis*)

	1982—2017	2008—2017
skřivan polní	mírný pokles**	mírný pokles**

Skřivan polní patří k typickým ptákům zemědělské krajiny a současně s populací čítající 700 000—1 600 000 hnízdících párů v Česku (ŠTASTNÝ et al. 2003) stále k nejhojnějším hnízdícím ptákům u nás. O to více alarmující je jeho postupný, ale vytrvalý úbytek, ke kterému dochází od počátku sledování v roce 1982 s výjimkou počátku 90. let. Ze sklonu křivky grafického vyjádření indexu početnosti lze vyvodit, že po období téměř setrvalého stavu na přelomu tisíciletí dochází po roce 2007 opět k strmějšímu poklesu početnosti. Přeneseně lze tuto situaci interpretovat tak, že ani změny v organizaci zemědělství po vstupu Česka do Evropské unie nepřinesly pozitivní podmínky pro život tohoto druhu.

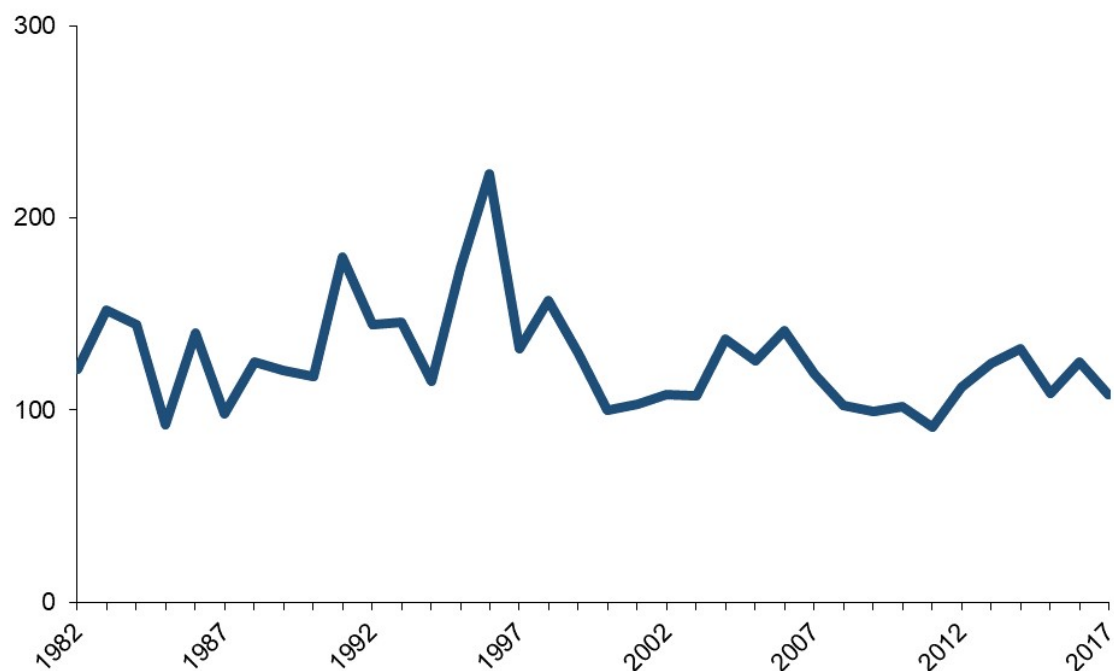
Návrhy opatření

- Diverzifikovat pěstované plodiny, včetně podpory řídce rostoucích plodin.
- Podporovat rozčlenění velkých lánů prostřednictvím mezí a cest; na takovýchto místech udržovat nízkou vegetaci a vyloučit chemické ošetření.

- Podporovat vznik „skřivánčích plošek“ ponecháním malých ploch v rámci lánu neosetých.

Vlaštovka obecná (*Hirundo rustica*)

	1982—2017	2008—2017
vlaštovka obecná	mírný pokles**	mírný vzestup*

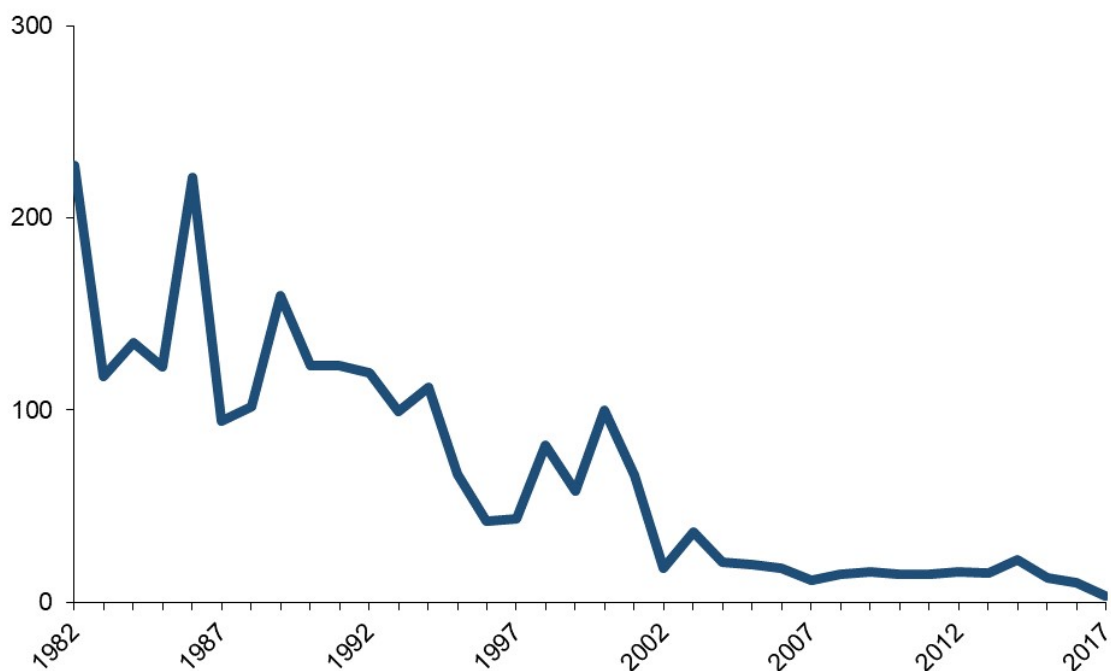
Přestože je hodnocení početnostního trendu vlaštovek složitější pro jejich charakter výskytu, statistické vyhodnocení udává jednoznačný mírný pokles početnosti vlaštovek od počátku sledování. Současně tento pokles pokračuje i v současnosti od roku 2005. Tento pokles nezvládá vyrovnat ani opětovný viditelný nárůst početnosti v posledních pěti letech. Protože je vlaštovka jedním z nejznámějších kulturně významných druhů, je nezbytné situaci tohoto druhu věnovat zvýšenou pozornost. Současně jde o druh vázaný na zemědělskou produkci a způsob venkovského hospodaření, které má na vývoj její populace největší vliv, spolu se situací na zimovištích.

Návrh opatření

- Umožnit hnízdění vlaštovek v chovech hospodářských zvířat.
- Nepoužívat insekticidy v chovech hospodářských zvířat ani v jejich okolí.

Linduška luční (*Anthus pratensis*)

	1982—2017	2008—2017
linduška luční	silný pokles**	nejistý

Linduška luční je dalším z mizejících druhů Česka. Podobně jako u několika dalších dříve běžných druhů, i linduška luční se dostává na hranici zjistitelnosti plošných monitorovacích programů a zasloužila by si samostatný specializovaný sledovací program.

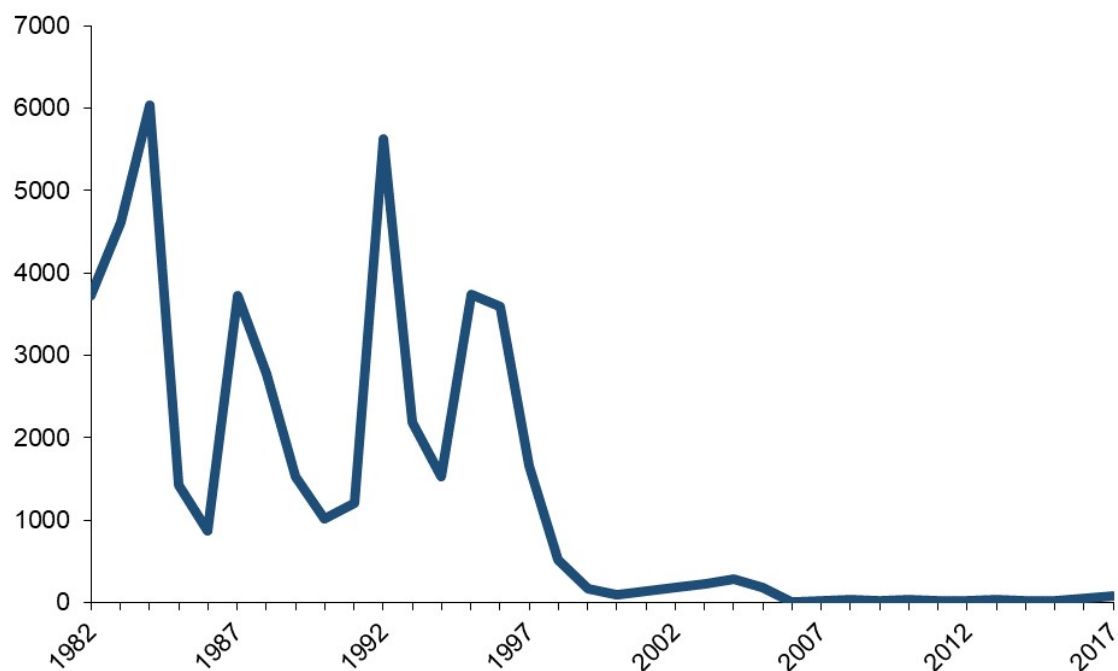
Příčiny silného úbytku početnosti lindušek lučních můžeme hledat jak ve změnách způsobu hospodaření, tak především ve změně struktury obhospodařovaných ploch. Prostředím lindušky luční jsou louky s řidším porostem a pastviny, nevyhýbá se zamokřeným místům a vyšším polohám. Řada těchto ploch v uplynulých desetiletích zcela změnila charakter, buďto byla odvodněna a převedena do systému intenzivního hospodaření anebo byla opuštěna a postupně zarostla. V obou případech se jedná o vývoj, který lindušce luční nevyhovuje.

Návrh opatření

- Zajistit dlouhodobou údržbu mokrých luk a podmáčených okrajů rybníků, včetně podmáčených ploch ve vyšších polohách. Zabránit zarůstání podmáčených ploch náletem i odvodňování podmáčených stanovišť.
- Části podmáčených luk ponechávat nepokosené jako stařinu do dalšího roku.
- Na podmáčených plochách vyloučit použití pesticidů, zejména a insekticidů.

Konipas luční (*Motacilla flava*)

	1982—2017	2008—2017
konipas luční	silný pokles*	nejistý

Konipas luční není příliš běžným druhem ptáka, zejména proto, že jeho přirozené prostředí, extenzivně obhospodařované vlhké louky, již z české krajiny prakticky vymizely. Negativně na něj také působí zarůstání krajiny vyšší než rozptýlenou keřovitou vegetací.

K detailnímu sledování jeho populace a k případnému návrhu ochrannářských opatření je třeba zvláštního programu.

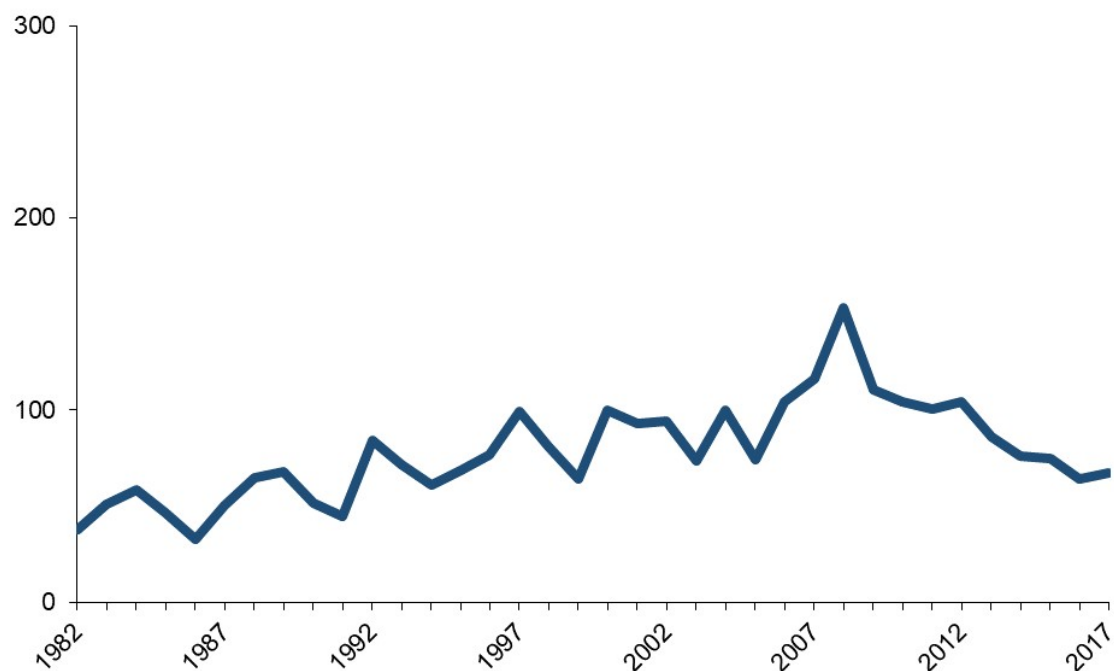
Návrh opatření

- Zajistit dlouhodobou údržbu mokřých luk a podmáčených okrajů rybníků. Zabránit zarůstání podmáčených ploch náletem i odvodňování podmáčených stanovišť.
- Na podmáčených plochách vyloučit použití pesticidů, zejména a insekticidů.

- Podporovat prostorové rozrůznění plodin na orné půdě, podporovat tvorbu biopásů, úhorů a zelených lemů kolem cest. V okolí těchto ploch omezit používání pesticidů.

Bramborníček hnědý (*Saxicola rubetra*)

	1982—2017	2008—2017
bramborníček hnědý	mírný vzestup*	silný pokles**

Nárůst početnosti bramborníčka hnědého v posledních 30 letech může souviset s opouštěním zemědělské půdy ve vyšších nadmořských výškách, kdy ranná sukcesní stadia vytvářejí pro tento druh dočasně příznivé podmínky. Po několika letech z takových ploch opět mizí. To může být příčinou poměrně prudkého úbytku, jehož jsme svědky v posledních 10 letech.

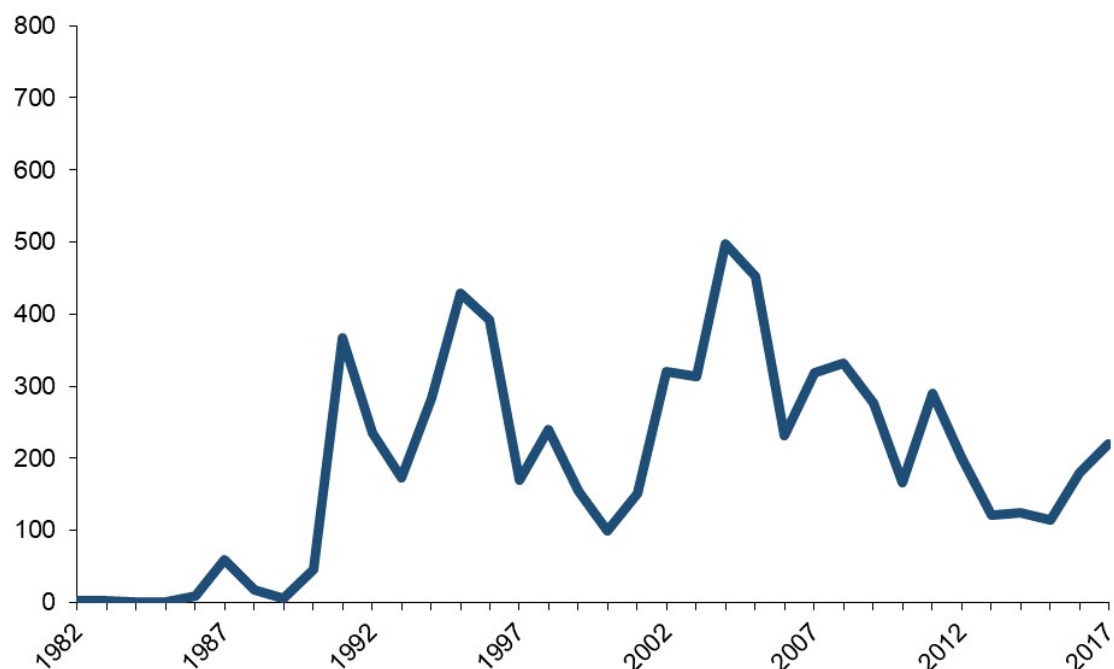
Vzhledem k tomu, že druh zaznamenává úbytek i v řadě dalších zemí Evropy a že v posledních letech se početnost viditelně snižuje i u nás, je záhodno věnovat tomuto druhu zvýšenou pozornost. Příčiny současného úbytku by bylo žádoucí blíže prozkoumat v rámci cíleného výzkumu tohoto druhu.

Návrh opatření

- Zajistit dlouhodobou údržbu mokrých luk a podmáčených okrajů rybníků, zejména ve vyšších polohách. Zabránit zarůstání podmáčených ploch náletem i odvodňování podmáčených stanovišť.
- U části luk posunout seč po 15. červenci nebo ponechat části luk neposečené do dalšího roku.
- Na podmáčených plochách vyloučit použití pesticidů, zejména a insekticidů.
- Podporovat rozrůznění krajiny prostřednictvím úhorů, nízkých mezí a biopásů nebo i jen lučních pásů uprostřed orné půdy.

Bramborníček černošlavý (*Saxicola torquata*)

	1982—2017	2008—2017
bramborníček černošlavý	nejistý	nejistý

Bramborníček černošlavý je vázán jen na nejteplejší části naší republiky. Není příliš hojný a tomu odpovídá i kvalita dat, zejména z prvních desetiletí Jednotného programu sčítání ptáků. Dlouhodobý trend početnosti tohoto druhu nelze určit, krátkodobý trend od roku 2000 je prokazatelně klesající. Vezmeme-li v úvahu, že současné klimatické změny směřující k oteplování by mu měly spíše prospívat (viz i HUNTLEY et al. 2007), je třeba hledat příčiny úbytku zřejmě opět v zemědělské oblasti, nejspíše v souvislosti s celkově klesajícím množstvím hmyzu.

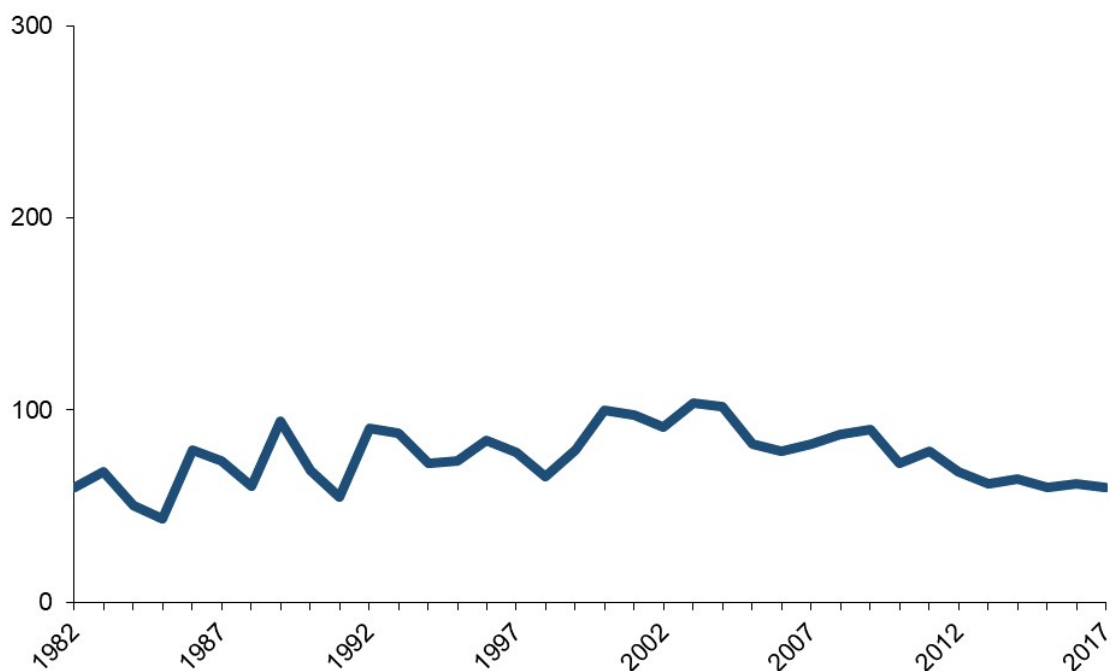
Návrh opatření

- Podporovat tvorbu biopásů nebo úhorů a prostorově rozčleňujících prvků i v intenzivně obhospodařovaných nížinách.
- Podpořit zavádění rozptýlené zeleně, nízkých keřů a neproduktivních okrajů polí.

- Zabránit zarůstání suchých pastvin a dalších lokalit stepního charakteru.

Pěnice hnědokřídlá (*Sylvia communis*)

	1982—2017	2008—2017
pěnice hnědokřídlá	stabilní	mírný pokles**

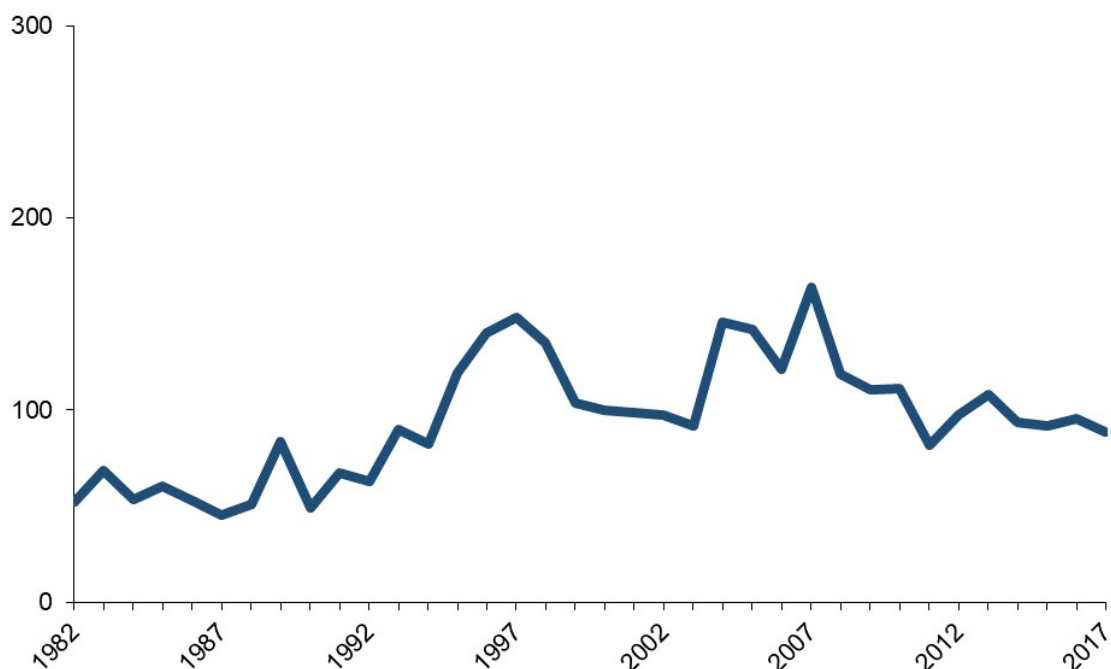
V průběhu celého šestatřicetiletého období sledování vykazuje pěnice hnědokřídlá stabilní početnost. Již z grafického znázornění je ale patrné (a statistická analýza to potvrzuje), že při popisu vývoje početnosti tohoto druhu můžeme nalézt dvě jasně odlišené fáze: fázi nárůstu početnosti od roku 1982 zhruba do přelomu tisíciletí a od té doby stejně zřetelnou fázi snižování početnosti. Zatímco první je možné vztáhnout k období opouštění zemědělské půdy a zarůstání křovinami (preferovaným prostředím pěnice hnědokřídlé), ve druhé fázi zřejmě převážily negativní důsledky chemizace i opouštění dočasně osídlených zarůstajících ploch.

Návrh opatření

- Podporovat prostorové rozčlenění krajiny prostřednictvím mezí a cest. Doprovodnou keřovou vegetaci na mezích udržovat spíše nižší až střední (vždy po několika letech obnovovat).
- Podporovat existenci pásů podél okrajů polí s vyloučeným používáním pesticidů.

Ťuhýk obecný (*Lanius collurio*)

	1982—2017	2008—2017
ťuhýk obecný	mírný vzestup**	mírný pokles**

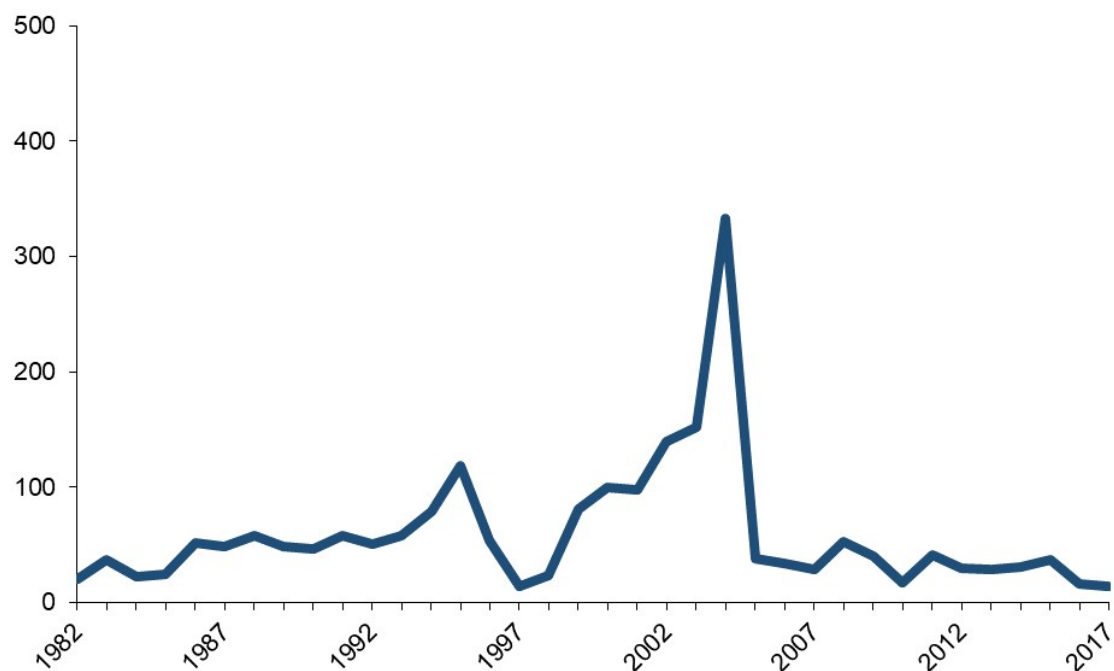
Ťuhýk obecný je dalším z křovinných druhů, jehož dřívější nárůst populace následovaný viditelným poklesem začínajícím zhruba po roce 2000 lze nejspíše vysvětlit dočasným obsazováním opouštěné a zarůstající zemědělské půdy po roce 1989 a následným obrácením trendu, když zarůstající opuštěné plochy překonaly příhodnou fázi a ťuhýk je opět opouští. Stranou pozornosti by neměla zůstat ani situace na tahových cestách a zimovištích.

Návrh opatření

- Podporovat prostorové rozčlenění krajiny, zejména formou mezí se střední až vyšší vegetací, zejména hustších keřů.
- Podporovat výskyt větších druhů hmyzu, jak udržováním některých travních porostů nízkých po celou vegetační dobu (např. na cestách), tak vyloučením pesticidů na okrajích polí.

Havran polní (*Corvus frugilegus*)

	1982—2017	2008—2017
havran polní	stabilní	mírný pokles*

Havran polní je nehojný, koloniálně hnízdící druh, který nepovažujeme za vhodné zahrnovat do indikátoru ptáků zemědělské krajiny. Jeho početnost zjišťovaná plošným monitoringem typu JPSP odráží především lokální změny v početnosti několika kolonií v blízkosti sčítacích tras a nemusí tak dávat objektivní obraz o situaci tohoto druhu celkově.

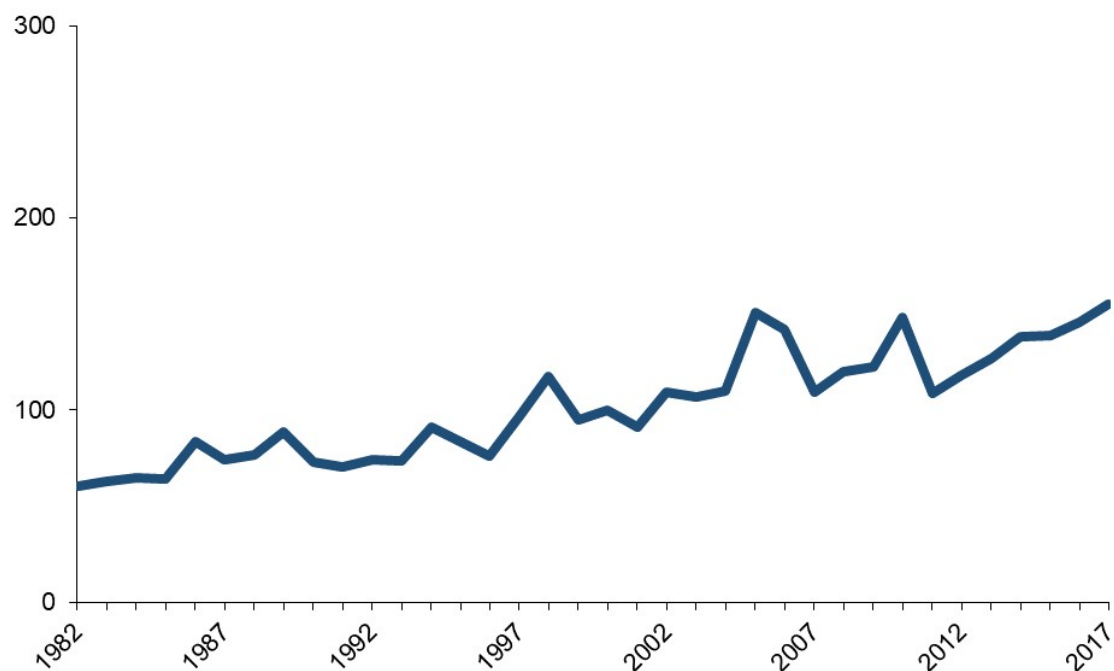
Havran polní je nicméně typickým ptákem zemědělské krajiny, který, v případě odpovídajícího samostatného sledování vývoje početnosti v koloniích, může být dobrým indikátorem změn v jejich okolí. Celkově se zdá, že je početnost tohoto druhu v několika našich hnízdních koloniích více méně setrvalá; bezpochyby bude ale souviset s vývojem početnosti v hlavních centrech hnízdního rozšíření v okolních zemích, především v Maďarsku. Několik našich kolonií lze totiž považovat za okrajové populace právě těchto center.

Návrh opatření

- Důsledná ochrana existujících hnízdních kolonií.
- Údržba remízů v zemědělské krajině nižších poloh jako potenciálních nových hnízdišť.
- Podpořit zavádění víceletých úhorů a ponechávat strniště až do jara.
- Omezení nebo vyloučení pesticidů, zejména rodenticidů a insekticidů, v širším okolí známých hnízdních kolonií.

Špaček obecný (*Sturnus vulgaris*)

	1982—2017	2008—2017
špaček obecný	mírný vzestup**	mírný vzestup*

Špaček obecný je ptákem s typicky středoevropským rozšířením. Současně je naše republika místem s jeho nejhustší populací a, což je potěšující, s rostoucí početností. V řadě okolních zemí, zejména v západní Evropě, se početnost špačků snižuje. Odhlédneme-li od invazního charakteru výskytu špačků v řadě zemí světa, dá se tedy říci, že Česko je zodpovědné za udržení původních populací tohoto druhu ve střední Evropě. Současný početnostní stav je tedy žádoucí udržet i do budoucnosti.

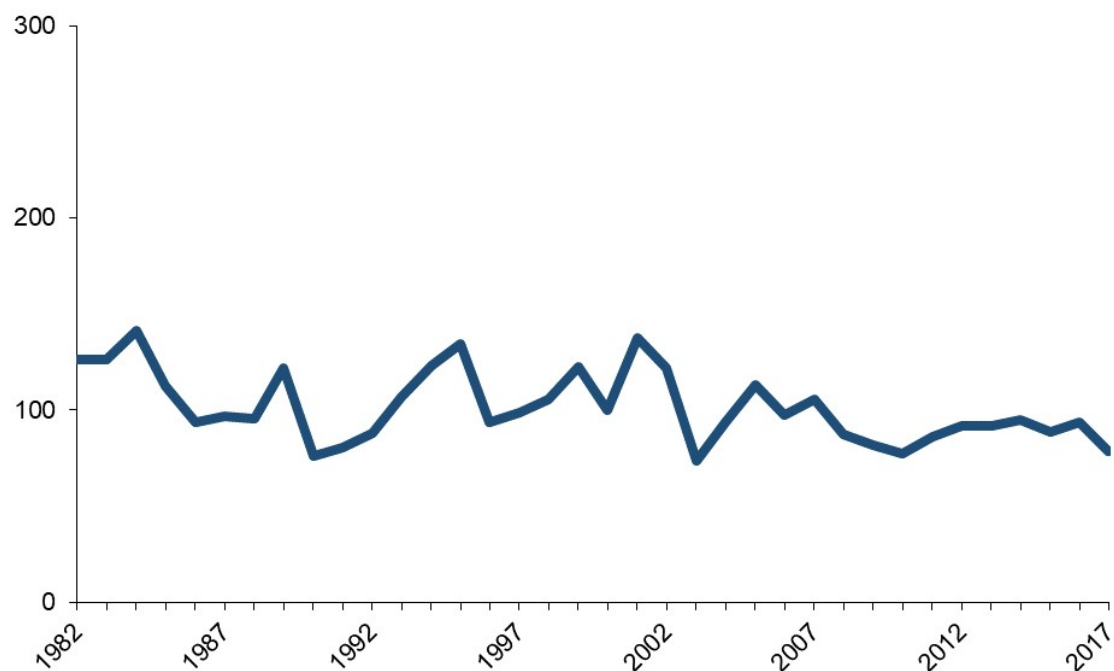
Návrh opatření

- Zabránit pronásledování špačků v pohnízním období, propagace ochrany plodin (ovoce, víno) neletálními prostředky.
- Ponechávání starých a přestárých stromů s dutinami v sadech a na okrajích lesních porostů.

- Podpora výsadby ovocných stromů a plodonosných keřů.
- Plošné omezení používání pesticidů, zejména insekticidů, na polích.
- Zajištění klidu a ochrany na hromadných nocovištích v létě a začátkem podzimu.

Vrabec polní (*Passer montanus*)

	1982—2017	2008—2017
vrabec polní	mírný pokles*	stabilní

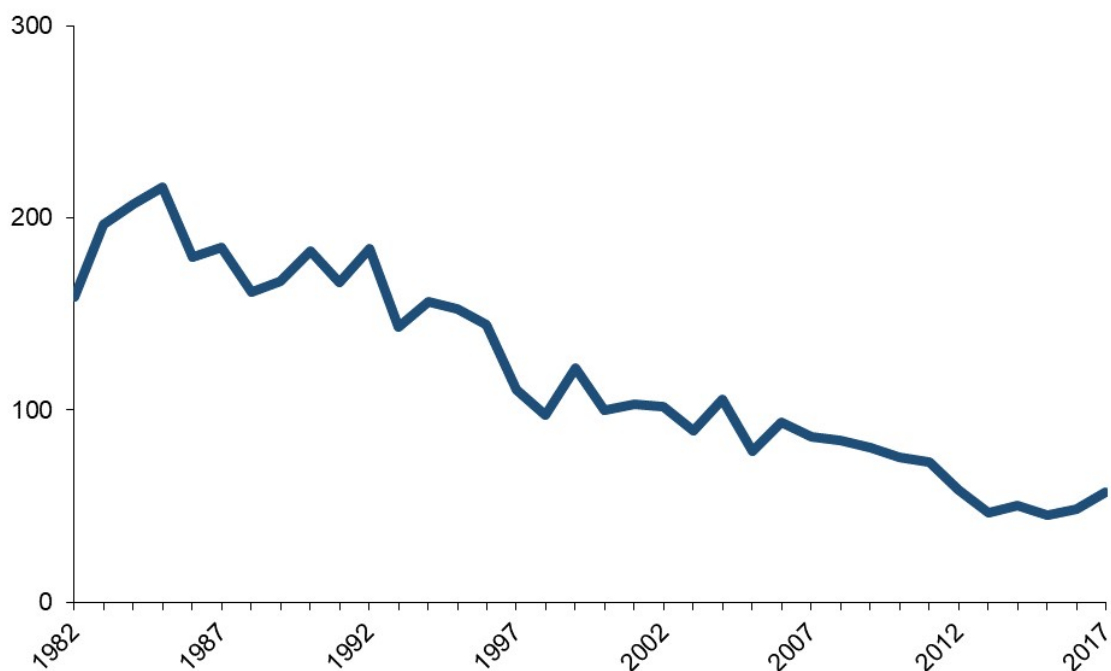
Dlouhodobý i krátkodobý populační trend vrabce polního je i přes dočasné výkyvy stabilní. Vrabec polní tak nenásleduje svého příbuzného, vrabce domácího, který je ještě ve větší míře vázán na lidská obydlí a jehož populační pokles v posledních desetiletích je všeobecně známý. Podobně jako u dalších druhů žijících v křovinách zřejmě do jisté míry dočasně těžil ze zarůstání zemědělské půdy v 90. letech, na celkovém trendu početnosti se to ale neprojevilo zřejmě kvůli hejnovému typu výskytu, který způsobuje větší variabilitu vstupních dat. Negativním faktorem, který může na vrabce polní působit, je snižující se nabídka semen plevelů a posklizňových zbytků, naopak příznivě působí teplé zimy posledních let.

Návrh opatření

- Podpora prostorového rozrůznění krajiny, zejména podpora vzniku mezí a keřových pásů uprostřed polí.
- Pravidelná údržba keřových mezí jednou za několik let.
- Podpora ponechávání strnišť až do jara.
- Podpora vzniku biopásů a zelených pásů podél okrajů polí s vyloučením používání pesticidů a s podporou růstu planě rostoucích bylin.

Zvonohlík zahradní (*Serinus serinus*)

	1982—2017	2008—2017
zvonohlík zahradní	mírný pokles**	mírný pokles**

Zvonohlík zahradní je jedním z druhů, které snižují svoji početnost vytrvale prakticky po celou dobu sledování od roku 1982. Zvonohlík je přísně tažný semenožravý druh, za vývojem jehož početnosti musíme hledat jak změny na hnízdišti, zejména nižší nabídku potravy a její nižší kvalitu kvůli plošnému používání herbicidů, tak případné změny na tahových cestách a zimovištích. Projevovat se může i ilegální lov v jižní Evropě a severní Africe.

Přesné prozkoumání mechanismů způsobujících úbytek zvonohlíků by bylo nanejvýš žádoucí.

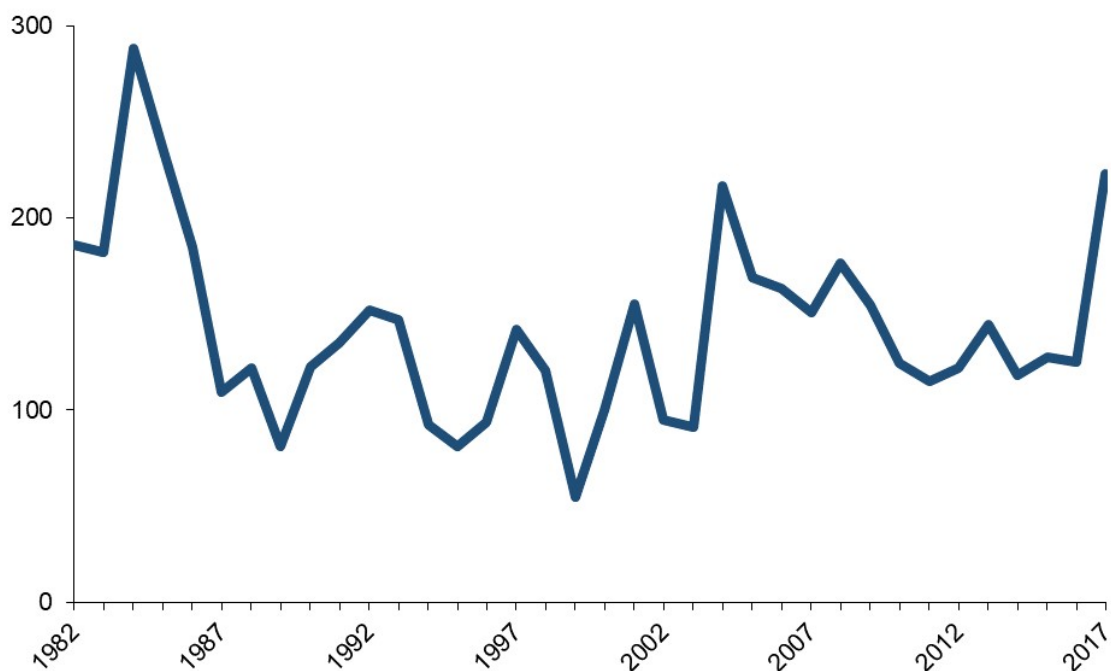
Návrh opatření

- Podpora prostorového rozrůznění krajiny, zejména podpora vzniku mezí a keřových pásů uprostřed polí.

- Podpora vzniku biopásů a zelených pásů podél okrajů polí s vyloučením používání pesticidů a s podporou růstu planě rostoucích bylin.
- Podpora roztroušené výsadby stromů v zemědělské krajině.

Konopka obecná (*Carduelis cannabina*)

	1982—2017	2008—2017
konopka obecná	stabilní	stabilní

Kdysi běžný a hojný druh českého venkova, konopka obecná, vykazuje postupný pokles početnosti, s výjimkou období kolem přelomu tisíciletí, které způsobilo její dlouhodobě stabilní trend. Konopka je, podobně jako zvonohlík, striktně býložravý druh, na jehož početnosti se podepisuje jak nižší množství vhodné potravy ve formě semen plevelů a posklizňových zbytků, tak její nižší kvalita, i v hnízdním období, způsobená plošným používáním herbicidů a insekticidů.

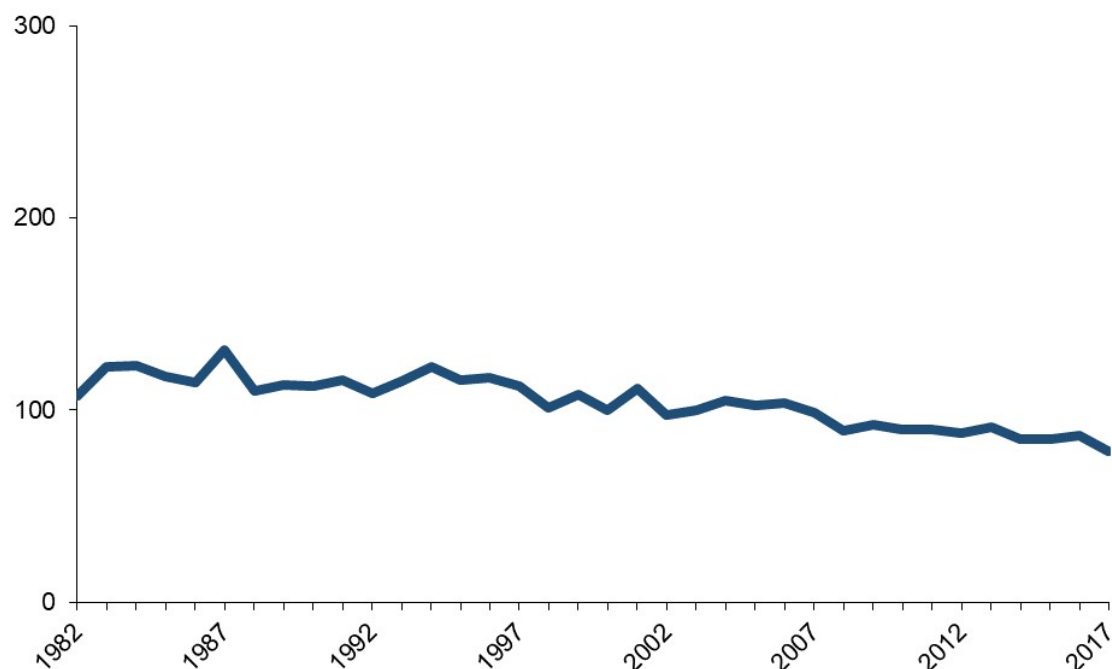
Návrh opatření

- Podpora prostorového rozrůznění krajiny, zejména podpora vzniku mezí a keřových pásů uprostřed polí.
- Podpora vzniku biopásů a zelených pásů podél okrajů polí s vyloučením používání pesticidů a s podporou růstu planě rostoucích bylin.

- Podpora ponechání strnišť až do jara.
- Podpora roztroušené výsadby stromů v zemědělské krajině.

Strnad obecný (*Emberiza citrinella*)

	1982—2017	2008—2017
strnad obecný	mírný pokles**	mírný pokles**

Také další z nejběžnějších a nejpočetnějších ptačích druhů Česka (celková populace odhadovaná v roce 2001—2003 na 1,8—3,6 milionu hnízdících párů, ŠŤASTNÝ et al. 2006) snižuje svoji početnost po celých uplynulých 30 let. I když jde o pozvolný pokles, v absolutních číslech jde o několik desítek tisíc jedinců strnadů, kteří z naší krajiny za tuto dobu zmizeli. Příčinou je zřejmě jak úbytek vhodného hnízdního prostředí (rozptýlené keřové zeleně), tak úbytek a snižování kvality živočišné (v období krmení mláďat) i rostlinné potravy.

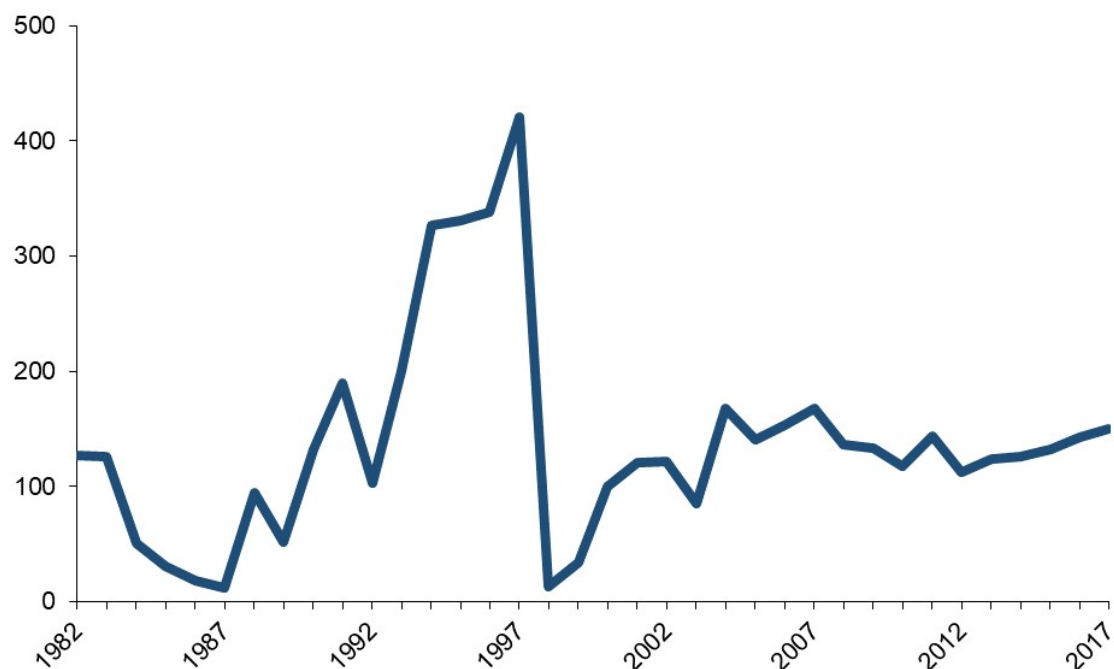
Navržená opatření

- Podpora prostorového rozrůznění krajiny, zejména podpora vzniku mezí a keřových pásů uprostřed polí.
- Podpora vzniku úhorů, biopásů a zelených pásů podél okrajů polí s vyloučením používání pesticidů a s podporou růstu planě rostoucích bylin.

- Pravidelná údržba a obnova keřových pásů jednou za několik let.

Strnad luční (*Miliaria calandra*)

	1982—2017	2008—2017
strnad luční	nejistý	stabilní

Populace strnadů lučních jsou celkově na velmi nízké úrovni, což způsobuje velké kolísání vypočtených trendů a celkovou nejistotu o jejich průběhu. Přesto se zdá, že po období velkého propadu (70. a 80. léta XX. století) následovaného mírným vzestupem, dochází v posledních 10 letech ke stabilizaci početnosti. Je otázkou, do jaké míry se na tomto stavu podepisuje stav zemědělské krajiny a do jaké míry je to umožněno lepším přezimováním v posledních několika mírných zimách.

Navržená opatření

- Podpora prostorového rozrůznění krajiny, zejména podpora vzniku mezí a keřových pásů uprostřed polí.
- Podpora vzniku úhorů, biopásů a zelených pásů podél okrajů polí s vyloučením používání pesticidů a s podporou růstu planě rostoucích bylin.

- Ponechávat část travních porostů nepokosenou do dalšího roku.
- Pravidelná údržba a obnova keřových pásů jednou za několik let.

Vliv Programu rozvoje venkova na biodiverzitu ptáků zemědělské krajiny

Změny početnosti ptáků zemědělské krajiny jsou způsobeny mnoha různými faktory, ale největší ohrožení pro ně představuje intenzivní zemědělské hospodaření (DONALD ET AL. 2001). I v podmínkách Česka je zásadním problémem současný stav krajiny a způsoby hospodaření, přičemž pozitivní změnu by mělo přinést zvýšení heterogenity území (ZÁMEČNÍK 2017). Právě útlum hospodaření na počátku 90. let byl velmi pravděpodobně hlavní příčinou krátkodobého zastavení poklesu početnosti. Od roku 2004 funguje české zemědělství v systému Společné zemědělské politiky a je nesporné, že dopady této politiky nejen na ekonomiku zemědělských podniků, ale i na celkovou biodiverzitu včetně avifauny jsou významné. Celkově jsou změny početnosti v letech 2008–2017 nejhorší ze všech sledovaných období, byť, alespoň u některých druhů, dochází v posledních letech ke zpomalování poklesů početnosti. Cílený výzkum zaměřený na jednotlivé druhy by pomohl odhalit, zda je tato skutečnost opravdu výsledkem účinnější ochrany v rámci agroenvironmentálně-klimatických opatření (AEKO), anebo zda jde o nevyhnutelný artefakt skutečnosti, že populace druhů jsou již natolik nízké, že k dalšímu snižování musí docházet pomalejším tempem. Optimističtější vysvětlením, které by si zasloužilo důkladnější prověření, je možnost, že se pozitivně projevuje větší diverzita hospodaření na travních porostech AEKO Ošetřování travních porostů a nárůst ploch v AEKO Biopásy.

Indikátor ptáků zemědělské krajiny je vodítkem, zda na obecné úrovni se pro ptáky zemědělské krajiny daří vytvářet vhodné životní podmínky, nicméně biotopové nároky jednotlivých druhů se liší. Díky výzkumu dnes víme, co je pro některé druhy tím hlavním ohrožujícím faktorem a můžeme tak při nastavení zemědělských dotací tyto faktory zohlednit. Velká výzkumná pozornost je věnovaná např. koroptvi polní. Její přežívání je závislé na dostatečné nabídce vhodné liniové zeleně, zejména mezi (WINSPEAR & DAVIES 2005). Vývoj početnosti tohoto druhu potvrzuje, že současná krajina koroptvi a dalším ptačím druhům závislým na pestřejší krajinné mozaice nevyhovuje. Stávající AEKO Biopásy určitě může být při dalším rozšíření pro koroptev a ostatní zrnžravé druhy prospěšné jako vhodné potravní stanoviště, ale v krajině tomuto kurovi stále chybí vhodné hnízdní biotopy. Kromě obnovy mezi a polních cest mohou pomoci travinobylinné pásy rozdělující rozsáhlejší polní celky (POTTS 2010).

Zhodnocení efektivity AEKO zaměřeného na zvýšení přežívání mláďat čejky chocholaté (které je klíčovým faktorem pro početnost populací — AUSDEN ET AL. 2009) je předmětem samostatné studie.

Přestože JPSP přináší celou řadu informací o změnách početnosti běžných druhů, některé typické zástupce ptáků zemědělské krajiny se specifickými metodami determinace v terénu není schopen postihnout. Jedním z nich je i chřástal polní, který se ozývá zejména v noci.

Výzkum prokázal, že opatření na jeho podporu mají pozitivní dopad i pro další ptačí druhy, kterým vyhovuje pozdní seč, zejména pro bramborníčka hnědého (BROYER 2011). Ani v jeho případě ale dopady tohoto AEKO zjevně na celostátní úrovni nevyvažují ostatní působící negativní faktory způsobující výrazný úbytek tohoto druhu v posledním desetiletí. Podobná situace je i u ostatních druhů hnízdících na zemi v travních porostech, tedy u lindušky luční, konipasa lučního a strnada lučního. K zastavení nebo dokonce k otočení negativního trendu vývoje jejich populací je žádoucí zacílit větší ochranné úsilí na diverzifikaci hospodaření na travních porostech zejména v nižších polohách, kde je jejich dnešní hnízdní výskyt nižší než v podhorských oblastech. Některé z těchto druhů mají současně větší vazbu na přítomnost vody v krajině — kromě konipasa lučního to platí i pro čejku chocholatou, která ale dnes už na travních porostech prakticky nehází. Bohužel neschopnost krajiny zadržet vodu má negativní dopady nejen pro ptáky a celkovou biodiverzitu, ale postihuje i zemědělské hospodaření. Proto by mezi budoucí priority PRV mělo patřit i zachování vody v krajině.

Shrnutí a doporučení

- Početnost ptáků zemědělské krajiny v Česku trvale klesá.
- Po vzestupu v 90. letech a po krátkém období relativní stability kolem roku 2000 pozorujeme akceleraci poklesu po roce 2005 s následným mírným zpomalením poklesu po roce 2012.
- Do budoucna je žádoucí podrobnější analýza změn početnosti jednotlivých druhů a testování existujících hypotéz o příčinách změn jako podklad pro cílené nastavení opatření, stejně jako testování efektivity navržených opatření.
- Nadále je žádoucí pravidelně zpracovávat IPZK jako základní objektivní ukazatel změn biodiverzity zemědělské krajiny.
- Stanovit pro každý druh stupeň ohrožení (zranitelnosti) dle výsledků analýzy a na základě zjištěných dat aktualizovat seznamy zvláště chráněných druhů.
- Pro nejvíce ohrožené druhy (i v kontextu Evropy) stanovit přesné plány zmírnění populačního poklesu a následně pro to vyčlenit i příslušné prostředky, resp. změnit příslušné státní politiky.
- Pokračovat v podpoře stávajících opatření, u nichž je prokázáný pozitivní vliv na zemědělskou krajinu a její biodiverzitu.

Literatura

- AUSDEN M., BOLTON M., BUTCHER N., HOCCOM D. G., SMART J. & WILLIAMS G. 2009: Predation of breeding waders on lowland wet grassland – is it a problem? *British Wildlife* 21: 29-38.
- BÁLDI A. & BATÁRY P. 2011: The past and future of farmland birds in Hungary. *Bird Study*, 58:3, 365-377.
- BIBBY C. J., BURGESS N. D., HILL D. A. & MUSTOE S. H. 2000: Bird Census Techniques. *Academic Press, London*.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL 2008: Abolition of set-aside in Europe threatens farmland birds. Presented as part of the BirdLife State of the world's birds website. Available from: <http://www.birdlife.org/datazone/sowb/casestudy/133>.
- BROYER J. 2011: Long-term effects of agri-environment schemes on breeding passerine populations in a lowland hay-meadow system. *Bird Study* 58:2, 141-150.
- BUTLER S. J., BOCCACCIO J., GREGORY R. D., VOŘÍŠEK P. & NORRIS K. 2010: Quantifying the impact of land-use change to European farmland bird populations. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 137: 348–357.
- CAMPBELL L. H., AVERY M. I., DONALD P., EVANS A. D., GREEN R. E. & WILSON J. D. 1997: A review of the indirect effects of pesticides on birds. *JNCC Report NO 227. Joint Nature Conservation Committee, Peterborough, UK*.
- DONALD P. F., GREEN R. E. & HEATH M. F. 2001: Agricultural intensification and the collapse of Europe's farmland bird populations. *Proc. R. Soc. Lond. B* 268: 25–29.
- EWALD J.A. & AEBISCHER N.J. 1999: Pesticide use, avian food resources and bird densities in Sussex. *JNCC Report NO 296. Joint Nature Conservation Committee, Peterborough, UK*.
- FIGALA, J. 1997: Changes of agro-ecosystem as a cause of stability loss in agricultural landscape. *Conference proceedings Floods and landscape 97, 1997, Brno*.
- GREGORY R. D., VAN STRIEN A. J., VORISEK P., GMELIG MEYLING A. W., NOBLE D. G., FOPPEN, R. P. B. & GIBBONS D.W. 2005. Developing indicators for European birds. *Phil. Trans. R. Soc. Lond. B*. 360: 269-288.
- GREGORY R. D. & VAN STRIEN A. 2010: Wild bird indicators: using composite population trends of birds as measures of environmental health. *Ornithological Science* 9: 3-22.
- HALLMANN C. A., FOPPEN R. P. B., VAN TURNHOUT CH. A. M., DE KROON H. & JONGEJANS E., 2014: Declines in insectivorous birds are associated with high neonicotinoid concentrations. *Nature* 2014, doi:10.1038/nature13531.

- HUTLEY B., GREEN R. E., COLLINGHAM Y. C. & WILLIS S. G. 2007: A Climatic Atlas of European Breeding Birds. *Durham University, The RSPB and Lynx Editions, Barcelona*. 521 pp.
- CHAMBERLAIN, D., GOUGH, S. U., ANDERSON, G., MACDONALD, M. A., GRICE, P., & VICKERY, J. 2009: Bird use of cultivated fallow 'Lapwing plots' within English agri-environment schemes. *Bird Study*, 56, 289-297.
- INGER R., GREGORY R., DUFFY J. P., STOTT I., VOŘÍŠEK P. & GASTON K. J., 2014: Common European birds are declining rapidly while less abundant species' numbers are rising. *Ecology letters* 2014, doi: 10.1111/ele.12387.
- JANDA J. & ŘEPA P. 1982: Metody kvantitativního výzkumu v ornitologii. *SZN Praha*.
- LINCER J. L. 1975: DDE-Induced Eggshell-Thinning in the American Kestrel: A Comparison of the Field Situation and Laboratory Results. *The Journal of Applied Ecology*, 12(3): 781-793.
- LOŽEK V. 2004a: Středoevropské bezlesí v čase a prostoru. – IV. Vývoj v polednové době. *Ochrana přírody* 59(4): 99-106.
- LOŽEK V. 2004b: Středoevropské bezlesí v čase a prostoru. – V. Otázka přirozeného bezlesí v českých zemích a na Slovensku. *Ochrana přírody* 59(6): 169-175.
- MACDONALD, M. A., MANIAKOWSKI, M., COBBOLD, G., GRICE, P. V., & ANDERSON, G. Q. A. 2012: Effects of agrienvironment management for stone curlews on other biodiversity. *Biol. Conserv.*, 148, 134-145.
- NYKLOVÁ-ONDROVÁ M., POJER F., LACINA D., VERMOUZEK Z., KAMINIECKÁ B., ČEJKA J., CHVAPIL S., MACHÁČEK P., MAKOŇ K., MOLITOR P., PRÁŠEK V., VLAŠÍN M., VLČEK J., VRÁNA J., TOMAN A. & ZAŇÁT J. 2015: Výsledky 7. mezinárodního sčítání čápa bílého (*Ciconia ciconia*) v České republice v roce 2014 — dlouhodobý vývoj početnosti, umístění hnízd a reprodukční úspěšnosti. *Sylvia* 52: 17-33.
- PANNEKOEK J. & VAN STRIEN A. 2001: TRIM 3 Manual. Trends and Indices for Monitoring data. *Statistics Netherlands, Voorburg*.
- POPRACH K. 2010: Katastrofální úhyn racka chechtavého. *Ochrana přírody* 6: 30-31.
- POTTS G. R. 2010: Long term partridge studies in Sussex. *BOU proceedings: Lowland farmland birds* 3:
- REIF J., ŠKORPILOVÁ J., VERMOUZEK Z. & ŠŤASTNÝ K. 2014: Změny početnosti hnízdních populací běžných druhů ptáků v České republice za období 1982-2013: analýza pomocí mnohodruhových indikátorů. *Sylvia* 50: 41-65.
- REIF J., ŠŤASTNÝ K., BEJČEK V. & VOŘÍŠEK P. 2005: Jednotný program sčítání ptáků v České republice: současný stav a perspektivy. *Zprávy ČSO* 60, 56-61.

- REIF J., VOŘÍŠEK P., ŠŤASTNÝ K., BEJČEK V. & PETR J. 2008: Agricultural intensification and farmland birds: new insights from a central European country. *Ibis*. doi: 10.1111/j.1474-919x.2008.00829.x.
- SÁDLO J., POKORNÝ P., HÁJEK P., DRESLEROVÁ D. & CÍLEK V. 2005: Krajina a revoluce – významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí. *Malá Skála*.
- SOLDAAT L., VISSER H., VAN ROOMEN M. & VAN STRIEN A. 2007: Smoothing and trend detection in waterbird monitoring data using structural time-series analysis and the Kalman filter. *J. Ornithol.* 148 (Suppl 2): S351–S357.
- ŠKORPÍKOVÁ V. & ZÁMEČNÍK V. 2008: Možnosti ochrany dropa velkého (*Otis tarda*) na Znojemsku. Česká společnost ornitologická. http://www.birdlife.cz/wpimages/video/Ochrana_dropa_velkeho.pdf
- ŠŤASTNÝ K., BEJČEK V. & HUDEC K. 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003. *Aventinum, Praha*, 2006, 463 pp.
- TER BRAAK C. J. F., VAN STRIEN A., MEIJER R. & VERSTRAEL T. J. 1994: Analysis of monitoring data with many missing values: which methods? In: HAGEMEIJER W. & VERSTRAEL T. J. (EDS.): *Bird Numbers 1992. Distribution, Monitoring and Ecological Aspects. Proc. 12th Int. IBCC/EOAC Conf. Statistics Netherlands and SOVON, Netherlands*: 663–673.
- TYLER G.A., GREEN R.E. & CASEY C. 1998: Survival and behaviour of Corncrake *Crex crex* clutches during the mowing of agricultural grassland. *Bird Study* 45: 35–50.
- VAN STRIEN A., PANNEKOEK J., HAGEMEIJER W. & VERSTRAEL T. 2004: A loglinear Poisson regression method to analyse bird monitoring data. In: ANSELIN A. (ED.): *Bird Numbers 1995, Proc. Int. Conf. And 13th EBCC Meeting, Pärnu, Estonia. Bird Census News* 13 (2000): 33–39.
- VERMOUZEK Z. 2008: Indikátor ptáků zemědělské krajiny za rok 2008. Studie pro Ministerstvo zemědělství ČR. ČSO, unpubl., 21pp.
- VERMOUZEK Z. 2009: Indikátor ptáků zemědělské krajiny za rok 2009. Studie pro Ministerstvo zemědělství ČR. ČSO, unpubl., 14pp.
- VERMOUZEK Z. 2010: Indikátor ptáků zemědělské krajiny za rok 2010. Studie pro Ministerstvo zemědělství ČR. ČSO, unpubl., 16pp.
- VERMOUZEK Z. 2011: Indikátor ptáků zemědělské krajiny za rok 2011. Studie pro Ministerstvo zemědělství ČR. ČSO, unpubl., 15pp.
- VERMOUZEK Z. 2012: Indikátor ptáků zemědělské krajiny za rok 2012. Studie pro Ministerstvo zemědělství ČR. ČSO, unpubl., 15pp.
- VERMOUZEK Z., ZÁMEČNÍK V. & VOŘÍŠEK P. 2013: Indikátor ptáků zemědělské krajiny za rok 2013. Studie pro Ministerstvo zemědělství ČR. ČSO, unpubl., 57pp.

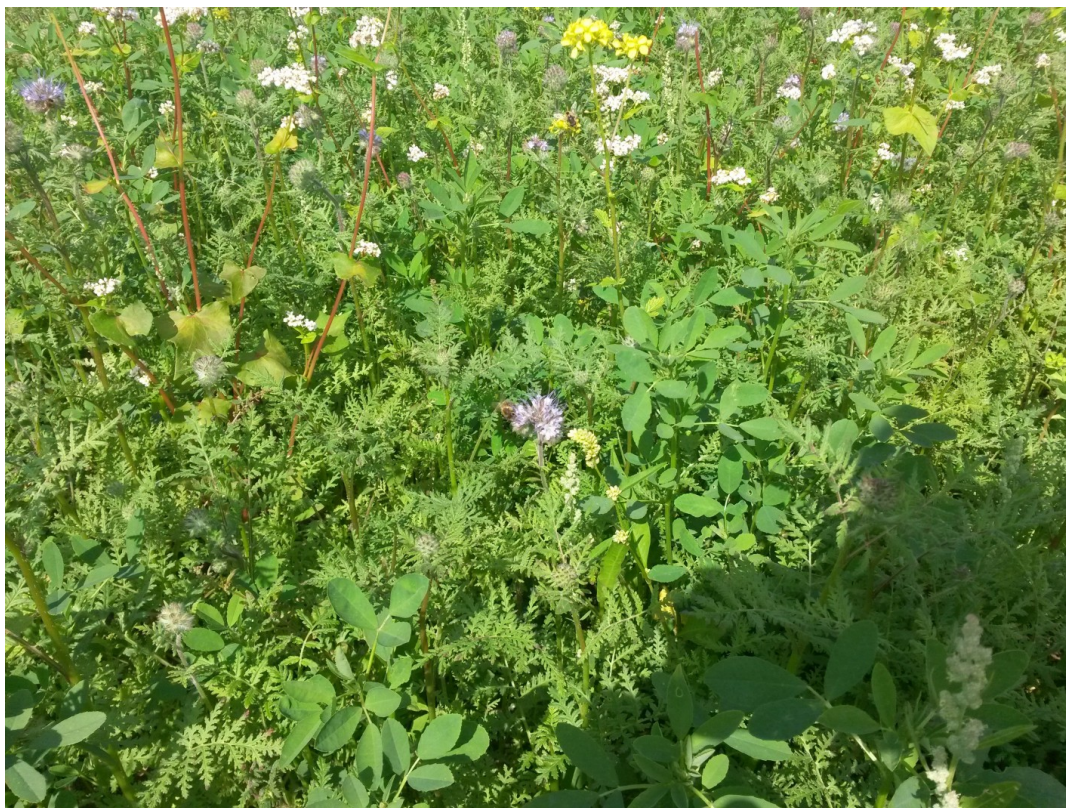
- VERMOUZEK Z. 2014: Indikátor ptáků zemědělské krajiny za rok 2014. Studie pro Ministerstvo zemědělství ČR. ČSO, *unpubl.*, 46pp.
- VERMOUZEK Z. 2016: Indikátor ptáků zemědělské krajiny za roky 2015 a 2016. Studie pro Ministerstvo zemědělství ČR. ČSO, *unpubl.*, 63pp.
- VISSER H. 2004: Estimation and detection of flexible trends. *Atm. Environ.* 38: 4135–4145.
- VOŘÍŠEK P., JIGUET F., VAN STRIEN A., ŠKORPILOVÁ J., KLVAŇOVÁ A. & GREGORY R. D. 2010. Trends in abundance and biomass of widespread European farmland birds: how much have we lost? *BOU Proceedings – Lowland Farmland Birds III*.
- VOŘÍŠEK P. & KLVAŇOVÁ A. 2007: Species habitat classification for 2007 European common bird indices and indicators. *EBCC website* (<http://www.ebcc.info/index.php?ID=301>).
- VOŘÍŠEK P., KLVAŇOVÁ A., WOTTON S., GREGORY R. D. (EDS). 2008: A best practice guide for wild bird monitoring schemes. *CSO/RSPB*.
- WILSON J. D., EVANS A. D. & GRICE P. V. 2009: Bird Conservation and Agriculture. *Cambridge University Press, Cambridge UK*.
- WINSPEAR R. & DAVIES G. 2005: A management guide to birds of lowland farmland. *The RSPB, Sandy*.
- WRETENBERG J., LINDSTRÖM Å., SVENSSON S., THIERFELDER T. & PÄRT T. 2006: Population trends of farmland birds in Sweden and England: similar trends but different patterns of agricultural intensification. *J. Appl. Ecol.* 43: 1110–1120.
- ZÁMEČNÍK, V. 2016: Ochrana čejky chocholaté – změny v početnosti hnízd a dospělých ptáků. Studie pro Ministerstvo zemědělství ČR. ČSO, *unpubl.*, 39pp.
- ZÁMEČNÍK, V. 2017: Pokles biodiverzity v zemědělské krajině na příkladu běžných ptačích druhů. In PETŘÍK, P., MACKOVÁ J. & FANTA J. (eds.) 2017: *Krajina a lidé*. Academia, Praha: 35–37.

Fotografická příloha

Podmáčená místa v krajině poskytují polním ptákům ideální prostředí pro hnízdění i pro sběr potravy. Podobné plochy je v krajině žádoucí zachovat a podporovat, například formou AEKO pro čejku na orné půdě. (Nahoře čejka chocholatá, dole kulík říční.)

AEKO pro čejku chocholatou na orné půdě poskytují bohaté potravní příležitosti nejen pro ptáky ale i pro opylovače – po celou vegetační sezónu, včetně doby po sklizni.

Kvetoucí biopásy tvoří ve spojení s vzrostlými dřevinami i drobnějšími keři ideální refugia volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin v kulturní krajině. Ptákům poskytují potravu i potřebný úkryt.

Rozlehlé půdní bloky sklízené naráz fungují jako ekologická past, v níž jsou v jeden okamžik zničena všechna hnízda (nahore). Ponechání části porostu neposečeného (zde pro chřástala) vytvoří refugium pro celou řadu dalších druhů (dole).

Rozptýlená zeleň, jako např. zde šípkový keř uprostřed luk, je nezbytná pro úspěšné hnízdění řady druhů, mimo jiné pro ťuhýka obecného.

